

BALKAN SAVAŞLARI'NDA TÜRK ve İSLÂM DÜNYASINDAN GELEN YARDIMLAR*

İlker ALP**

ÖZ

1912-1913 Balkan Savaşları sonucunda, Rumeli'nin büyük bir kısmı (Dimetoka hariç Meriç Nehri'nin batısı) elden çıkmış, Osmanlı Devleti'nin askerî gücü zayıflamış, ülke iktisadî ve malî alanlarda çökmüş, Türk milletinin kendisine ve ordusuna özgüveni sarsılmış, Avrupa'daki topraklarının %83'ü işgal edilmiş, 300 binin üzerinde sivil insan katledilmiş, savaş süresince ve sonradan yapılan zulüm, katliam, tecavüz ve baskılardan 440 bin Türk anavatanlarına sığınmak zorunda kalmıştır. Rumeli Türkleri için yeni bir felâket olan bu büyük göç dalgası, göçmenleri iskân etme, ihtiyaçlarını karşılama, iş bulma vd. meseleleri de beraberinde getirmiştir. Hâlbuki Osmanlı Devleti, savaşın başlamasından önce bile askerî, teknolojik, siyasî, içtimai, iktisadî, malî bakımdan iflâsın eşiğine gelmişti.

Savaşın ağır yükü altında ezilen Türklerin bu kötü günlerinde, Osmanlı Devleti'ni işgalden korumak ve göçmenlerle, şehit ailelerinin yaralarını sarabilmek için, Türk-İslâm dünyası elinden gelen destek ve yardımını esirgememiştir. Balkan Savaşları'na Azerbaycanlı öğretmenlerle öğrenciler, Türkistanlı 400 genç, Hindistan Müslümanları, gönüllü olarak katılmışlardır. Zaten ülke dışından gelen bu gönüllülerden “Kafkas Gönüllü Kıtaları” oluşturulmuştur. Hindistan Müslümanları, şehitlerle gazilerin ailelerine iletmek üzere 160 bin Lira civarında bağışta bulunmuşlardır. Hindistan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, savaşta yaralanan askerlerle göçmenleri tedavi etmek üzere İstanbul ve Çatalca'da 100'er yataklı birkaç seyyar hastane kurmuştur. Çok sayıda doktor, eczacı, hemşire ve hastabakıcı getirmiştir. Mısır Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, savaş mağdurlarına para, erzak, ilaç, tıbbi ve çeşitli malzeme yardımı yapmıştır. Ayrıca kurulan Hadımköy, Beylerbeyi, Yeşilköy, Maltepe ve Edirne hastanelerinde Mısırlı doktorlar, eczacılar, hastabakıcılar ve hademeler görev yapmışlardır. Mısır gemileri, hayatlarını kurtarmak için Rumeli'den

* 3-5 Mayıs 2018 tarihlerinde düzenlenen 4. Uluslararası Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu'nda sunulan ve basılmayan bildirinin genişletilmiş halidir.

** Prof. Dr., Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, Edirne, ORCID: orcid.org/0000-0002-9211-0682, E-mektup: ilkeralp@trakya.edu.tr

İLKER ALP

dalga dalga limanlara akın eden Türklerden 6000 kişiyi Kavala ve Selânik'ten İstanbul ile İzmir'e nakletmişlerdir. 1913 yılında Güney Afrika, Mısır, Cezayir, Bingazi ve Hindistan Müslümanları ile Rusya Türkleri toplam 263.000 Lira nakdi yardım yapmışlardır.

Bu çalışmada Türk ve İslâm Dünyasının, Osmanlı Türklerinin uğradıkları felâkete duyarsız kalmayışı, soydaşlarımızla dindaşlarımızın gönüllü olarak savaşa katılmaları, askerî, tıbbî, nakdî, erzak ve giysi yardımlarında bulunmaları ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Balkan Savaşları, Dış Yardımlar, Hint Müslümanları, Hindistan Hilâl-i Ahmeri, Mısır Hilâl-i Ahmeri, Rusya Türkleri.

THE ASSISTANCE OF TURKISH AND ISLAMIC WORLD IN THE BALKAN WARS

ABSTRACT

At the end of the Balkan Wars (1912-1913), a large part of Rumelia was lost (west of Meriç River, except Dimetoka), the armament of the Ottoman Empire weakened, the country crumbled in terms of economic and financial terms, the Turkish nation undermined its confidence to itself and its army, 83% of its lands located in Europe were occupied, more than 300.000 civilian were massacred, and 440.000 Turkish people were forced to leave their lands and find asylum in their homeland as a result of persecutions, massacres, rapes and oppression during and after the war. This huge wave of migration, which was a new disaster for Rumelian Turks, led to the matters of the migrants' settling, fulfilling their needs, employment etc. However, even before the Balkan Wars the Ottoman Empire had already been on the verge of a failure in terms of military, technological, political, social, economic, and financial matters.

Turkish and Islamic world provided full support and financial aid in those dark days of the Turkish nation in order to protect the last independent Turkish-Islamic state which was overwhelmed by the heavy burden of the war from occupation and to relieve the pains of the migrants and families of martyrs.

That is, the Azerbaijani teachers and students, 400 Turkistani youngsters and Indian Muslims joined the war voluntarily. The "Caucasian Volunteers Troops" were composed of those volunteers coming from outside of the country. The Indian Muslims donated 160,000 liras to the families of the martyrs and war veterans. For the treatment of wounded soldiers and migrants, a number of mobile medical units with 100-bed capacity were established in Istanbul and Çatalca by Indian Red Crescent (Hilâl-i Ahmer) Association. Also, a great number of doctors, pharmacists and nurses were brought to these medical units. Moreover, Egypt Red Crescent Association helped the victims of war in terms of money, supplies, medicine, medical and various equipments.

BALKAN SAVAŞLARI'NDA TÜRK VE İSLÂM DÜNYASINDAN GELEN YARDIMLAR

Furthermore, Egyptian doctors, pharmacists, nurses, and caregivers served in the hospitals that were established in Hadımköy, Beylerbeyi, Yeşilköy, Maltepe and Edirne. Egyptian ships transferred 6000 Turkish people flocking from Rumelia to the harbours to save their lives, from Kavala and Thessaloniki to İstanbul and İzmir. In 1913, South African, Egyptian, Algerian, Behghazian and Indian Muslims and also Turks of Russia donated 263,000 Liras in total.

This study discusses Turkish and Islamic world's not remaining indifferent towards the disaster of the Ottoman Turks, our cognates and coreligionists' voluntarily joining the war and providing military, medical and financial assistance, supplies and clothes.

Keywords: The Balkan Wars, Foreign Aids, Indian Muslims, Indian Red Crescent, Egyptian Red Crescent, Turks of Russia.

Giriş

İtalya'nın galibiyeti ile sonuçlanan 1911-1912 Trablusgarp Savaşı, Osmanlı Devleti'nin askerî, iktisadî, malî sıkıntılar yaşamasına ve siyasî bunalıma sürüklenmesine yol açmıştır. Osmanlı Devleti'nin bu zayıf durumundan faydalanan Rusya, Balkanlar'a hâkim olabilmek amacıyla XVIII. yüzyıldan itibaren sürdürdüğü Panslavist siyasetini yeniden gündeme getirmiştir. Bu amaçla Rusya, *Balkan Devletleri Birliği*'ni kurma politikasını takip etmiştir. Balkan Birliği, Balkanlar'daki genel gelişmelere göre ve Rusya'nın menfaati doğrultusunda, Avusturya-Macaristan veya Osmanlı Devleti'ne karşı kullanılacaktı.¹ Böylece Rusya, bölgedeki Slav devletlerini yönlendirerek Osmanlı Devleti'nin aleyhine ittifak yapmalarını sağlamıştır. 1911'de Sırbistan'la Bulgaristan, Osmanlı Devleti'ne karşı ittifak esaslarını tespit etmişlerdir.² Ama iki ülke arasında Makedonya'nın paylaşılması hususunda anlaşmazlıklar çıkmıştır. Bu sebeple iki devlet arasında "Dostluk ve İttifak" antlaşması ancak Rusya'nın müdahalesi ve baskısı sonucunda, 13 Mart 1912'de imzalanmıştır.³ İngiltere'nin bilgisi, hatta talimatıyla

¹ A. Halûk Ülman, *Birinci Dünya Savaşı'na Giden Yol ve Savaş*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No: 355, Ankara 1973, s. 195-196; Kader Özlem, "19. Yüzyılda Balkanlar'da Yaşanan Bazı Önemli Olayların Diplomasinin Gelişmesine Etkileri", *Diplomasi Tarihi I*, Editörler: Barış Özdal, R. Kutay Karaca, Dora Yayını, Bursa 2015, s. 460.

² John Reed, *Balkanlarda Savaş*, Çeviren: F. Burak Aydar, Sevgi Tamgüç, Pencere Yayınları, İstanbul 2006, s. 25; Kader Özlem, "Balkan Savaşları (1912-1913)", *Diplomasi Tarihi I*, Editörler: Barış Özdal, R. Kutay Karaca, Dora Yayını, Bursa 2015, s. 492.

³ Fahir Armaoğlu, *Siyasi Tarih 1789-1960*, Ankara 1975, s. 331-337; İbrahim Kamil, "I. Balkan Savaşı ve Bulgar Ordusunda Ermeni Bölüğü", *Karadeniz Araştırmaları, Balkan, Kafkas, Doğu Avrupa ve Anadolu İncelemeleri Dergisi*, Güz 2016, Sayı 51, s. 2.

İLKER ALP

Yunanistan da Bulgaristan'la müzakereye başlamıştır. İki devlet arasında 29 Mayıs 1912'de bir ittifak yapılmıştır.⁴ Karadağ ise önce Bulgaristan'la sözlü anlaşmaya varmıştır. Bunu takiben 6 Ekim 1912'de Sırbistan'la da bir anlaşma yapmıştır. Böylece Osmanlı Devleti'ne karşı, Balkan Devletleri arasındaki ittifaklar tamamlanmıştır. Karadağ, iki gün sonra, 8 Ekim 1912 tarihinde Osmanlı Devleti'ne saldırmıştır. 17 Ekim'de Bulgaristan'la Sırbistan ve 19 Ekim'de Yunanistan, Osmanlı Devleti'ne savaş ilân etmişlerdir.⁵ Hazırlıksız yakalanan Osmanlı Devleti, olumsuz şartlar altında savaşa dâhil olmak mecburiyetinde kalmıştır. Osmanlı Devleti savaşa, malî, iktisadî, askerî, siyasî, içtimaî ve teknolojik bakımdan büyük imkânsızlıklar içerisinde girmiştir. Savaşın başlamasından önce, Ahmet Muhtar Paşa Hükümeti'nin, gaflet içinde aldığı kararlar neticesinde, Makedonya Ordusu'nun önemli bir bölümü terhis edilmiştir. Osmanlı Şark ve Garp orduları taarruz bir yana savunma savaşları bile yapamaz duruma getirilmişlerdir. Ayrıca iaşe ve lojistik destek temin etmek mümkün olmamıştır. Ordunun sağlık teşkilâtı da yetersizdir. Özellikle komutanların, sevk ve idare yetersizliğinin ve aralarındaki siyasî çekişmelerin etkisiyle kısa süre içerisinde cephelerden mağlubiyet haberleri gelmeye başlamıştır. Türk Ordusu, 19-20 Ekim'de Edirne'de Bulgarlara ve 26 Ekim'de Kumanova'da Sırlara yenilmiştir. 8 Kasım 1912'de Selânik de Yunanlılara teslim edilmiştir.⁶

Karadağ'ın saldırısı ile başlayan Balkan Savaşları'nın birinci safhasında, Balkan İttifak Devletleri, Makedonya'nın tamamını, Kosova'yı, Sancak'ı ve Batı Trakya'yı ele geçirmişlerdir. Arnavutluk da elden çıkmıştır. Türk birliklerinin bütün çabalarına rağmen, müttefik kuvvetler Yanya, İşkodra hatta Edirne'yi işgal etmişlerdir. Ayrıca Bulgarlar, Çatalca'ya kadar ilerleyerek İstanbul'u tehdit etmeye başlamışlardır. İşgal edilen yerleri kurtarmaya gücü yetmeyen Osmanlı Hükümeti, üst üste gelen mağlubiyetlerin sonucunda, Bulgaristan'a başvurarak 3 Aralık 1912 tarihinde

⁴ İbrahim Kamil, *Türk Kurtuluş Savaşı ile ilgili Bulgaristan Diplomatik Belgeleri (1919-1922) C. 1 (1919-1920)*, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken 2017, s. XIV; Rauf Ahmet Hotinli, "Bulgaristan", *İslâm Ansiklopedisi*, C. 2, MEB, İstanbul 1979, s. 802.

⁵ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 338; Bazı kaynaklarda Bulgaristan'ın 18 Ekim'de savaş ilân ettiği öne sürülmüştür. (Bkz. Richard C. Hall, *Balkan Savaşları 1912-1913, I. Dünya Savaşı'nın Provası*, Çeviren: M. Tanju Akad, Homer Kitabevi, İstanbul 2003, s. 33); İbrahim Kelağa Ahmet, "Yunanistan'da Tarih Okul Kitaplarında Balkan Savaşları", *100. Yılında Balkan Savaşları (1912-1913): İhtilaflı Durumlar*, C. 2, Editör: Mustafa Türkes, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s. 1162.

⁶ Kuter Çelen, Selânik'in 9 Kasım'da teslim olduğunu kaydetmiştir. (Bkz. Kuter Çelen, *Balkanlar'da Osmanlı'nın Acı Yılları*, Kastaş Yayınevi, İstanbul 2014, s. 275).

BALKAN SAVAŞLARI'NDA TÜRK VE İSLÂM DÜNYASINDAN GELEN YARDIMLAR

mütareke imzalamıştır. Bulgaristan, mütarekeyi Karadağ ve Sırbistan adına da yapmıştır. Ancak aşırı isteklerde bulunmasından dolayı Yunanistan ile mütareke imzalanmamıştır.⁷ Balkan Devletleri ve Osmanlı Devleti arasında 30 Mayıs 1913'te Londra Antlaşması yapılmıştır. Böylece I. Balkan Savaşı sona ermiştir.⁸ Londra Antlaşması ile Osmanlı Devleti, Ege Adaları'nın durumunun tayini ile Arnavutluk sınırlarının belirlenmesini büyük devletlere bırakmış ve Arnavutluk'un bağımsızlığını tanımıştır.⁹ Girit'i hukuken Yunanistan'a terk etmiş, Midye-Enez Hattı'nın batısında kalan toprakları da Balkan Devletleri'ne vermek mecburiyetinde kalmıştır. Bu antlaşma ile Edirne ve Kırklareli Bulgaristan'a terk edilmiştir. Bulgaristan, Kavala ve Dedeoğaç arasındaki toprakları da alarak Ege Denizi'ne ulaşmıştır. Böylece beş yüz elli yıldır Osmanlı hâkimiyetinde bulunan, Türk vatanı hâline gelen ve nüfusun çoğunluğunu Türklerin teşkil ettiği topraklardan Osmanlı Devleti çekilmek zorunda kalmıştır.¹⁰

I. Balkan Savaşı'nda, kısa bir süre içinde ağır mağlubiyete uğrayan Osmanlı Devleti, Edirne dâhil olmak üzere Midye-Enez Hattı'nın batısında kalan bütün Avrupa topraklarını kaybetmiştir. I. Balkan Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin kısa sürede yenilip Balkanlar'dan çekilmesi sonucunda, bu coğrafyada siyasî bakımdan büyük bir boşluk meydana gelmiş ve istikrarsızlık oluşmuştur. Bu boşluğu doldurmak ve “pastadan daha büyük bir hisse kapabilmek” için Balkan devletleri, harpten önceki ittifaklarını unutmamış, eski düşmanlıklarını canlandırmışlardır. Sırbistan'la Yunanistan, Makedonya'nın büyük bir kısmını kendi aralarında taksim etmek ve

⁷ Gnkur. Bşk.lığı ATASE Bşk.lığı, *Balkan Harbi, Birinci Çatalca Muharebesi*, C. II, K. I, Ankara 1983, s. 251-272.

⁸ İbrahim Kamil, “Enver Paşa'nın Birinci Dünya Savaşı Sırasında Balkanları Teftişi ile İlgili Bilinmeyen İki Belge”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 18, Sayı 2, Aralık 2016, s. 86.

⁹ I. Balkan Savaşı neticesinde Yunanistan'ın işgal ettiği Limni ve diğer Ege adaları hakkında geniş bilgi için bkz. Sabri Can Sannav, “Balkan Harbi'nde Limni Adası'nın Yunanistan Tarafından İşgali ve Adadan Çekilen İşgal Telgrafları”, *Türk Yurdu*, Ankara Kasım 2012, Cilt 32, Sayı 303, s. 123-128.

¹⁰ Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuk ve Siyasi Tarih Metinleri (Osmanlı İmparatorluğu'nun Anlaşmalarını)*, C. I, Ankara 1953, s. 447-450; Kader Özlem, “Bulgaristan'ın Türk Azınlık Politikası (1912-1923)”, *VIII. Uluslararası Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongresi*, “Küresel ve Bölgesel Sistemde Devlet ve Devlet Dışı Aktörler”, 28-29 Kasım 2016, Uludağ Üniversitesi Yayını, Bursa 2016, s. 282.

Girit'in Osmanlı hakimiyetinden çıkış süreci hakkında geniş bilgi için bkz. Vaht Cemil Urhan, “Girit'te 1910 Yılında Yapılan Seçimler ve Müslüman Üyelerin Girit Millî Meclisinde Yaşadıkları Yemin Sorunu”, *Geçmişten Günümüze Girit Tarih, Toplum, Kültür Uluslararası Sempozyumu, 16/17/18 Ekim 2015*, Kuşadası 2017, s. 89-100.

Arnavutluk'u nüfuz bölgelerine ayırmak için anlaşmışlardır. Ayrıca Yunanistan, bütün Ege sahillerini ele geçirmeyi hedeflemiştir.¹¹ Bu hedefler doğrultusunda 1913 yılında Yunanistan ve Sırbistan, Bulgaristan'a karşı ittifak oluşturmuşlardır. 29-30 Haziran gecesinde Bulgar orduları, Sırbistan ve Yunanistan'a aniden saldırmıştır.¹² Ancak Bulgaristan, kısa zamanda yenilerek 31 Temmuz'da mütareke istemek zorunda kalmıştır.

Osmanlı Devleti ve I. Balkan Savaşı'na katılmayan Romanya da Bulgaristan'a savaş açmıştır. Türk birlikleri, ülkenin millî menfaatlerini korumak için, 20 Temmuz'da Midye-Enez Hattı'nı geçerek Meriç'e kadar Doğu Trakya topraklarını geri almış ve 22 Temmuz 1913'te Edirne'yi kurtarmıştır.¹³ Türk Ordusu'nun, ileri harekâta devam etmesini ve Meriç'in batısındaki yerleri kurtarmasını ise büyük devletler verdikleri notalarla önlemişlerdir.

Balkan Savaşları, birincisi Balkan devletlerinin kendi aralarında, ikincisi Osmanlı Devleti'nin Balkan devletleriyle ayrı ayrı imzaladıkları antlaşmalarla sona ermiştir. Yunanistan, Sırbistan, Karadağ ve Romanya Bulgaristan'la 10 Ağustos 1913'de Bükreş Barış Antlaşması'nı imzalamışlardır. Buna göre Bulgaristan; Dedeağaç bölgesinde denize çıkmakla birlikte Kavala'yı Yunanistan'a, Silistre, Tutrakan ve Güney Dobruca'yı Romanya'ya, Güney Makedonya'yı ise Sırbistan'a bırakmıştır.¹⁴ Osmanlı Devleti'nin Balkan Devletleri'yle yaptığı barış antlaşmalarından birincisi, Bulgaristan'la imzalanan 29 Eylül 1913 tarihli İstanbul Barış Antlaşması'dır. Bu antlaşmaya göre, Türk-Bulgar sınırı Edirne, Kırklareli ve Dimetoka Türkiye'ye dâhil olmak üzere, genelde Meriç Nehri boyunca tespit edilmiştir.¹⁵ Ayrıca Bulgaristan'daki Türklere temel hak ve hürriyetlerin verilmesi öngörülmüştür.¹⁶ Bu çerçevede Türkler din ve vicdan hürriyetine sahip olacaklardır. Türklerin mülkiyet hakları güvence altında alınacaktır.

¹¹ Tahsin Ünal, *Türk Siyasi Tarihi 1700-1958*, Dördüncü Baskı, Emel Yayınları, Ankara 1977, s. 424-425.

¹² Alan Palmer, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi*, Çeviren: Belkıs Çorakçı Dişbudak, Alfa Yayınları, İstanbul 2014, s. 344.

¹³ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 345-346; İbrahim Kamil, *Türk Kurtuluş Savaşı ile İlgili...*, s. XV.

¹⁴ Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi*, C: II, K: II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991, s. 482; Ülman, *a.g.e.*, s. 202.

¹⁵ Bayur, *a.g.e.*, C. II, K. II, s. 463-464; Ali Fuad Türkgeldi, *Görüp İşittiklerim*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1984, s. 57-113; Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 346-347.

¹⁶ İbrahim Kamil, *İkili ve Çok Taraflı Siyasi Antlaşmalar, İnsan Haklarına İlişkin Belgeler ve Bulgar Anayasasına Göre Bulgaristan'daki Türklerin Hakları*, Yükseköğretim Kurulu Matbaası, Ankara 1989, s. 21.

Kendi müftü ve baş müftülerini seçeceklerdir. Müftüler, Müslümanların idarî ve hukukî işlerine bakacaklardır. Alacakları kararlar ise Bulgar makamları tarafından uygulanacaktır. Türkler, ilk ve ortaokullarda Türkçe eğitim öğretim göreceklerdir.¹⁷ (Hâlbuki Bulgar Prensiği'nin kuruluşunu takip eden 10 yıllık zaman zarfında, Bulgar yönetimi 1500 civarında Türk okuluyla medresesini yıktırmıştı.¹⁸ Aynı şekilde Balkan Savaşları sürecinde savaş alanı içinde kalan Türk okul binaları, Bulgar ve Yunan kuvvetleri ile çeteleri tarafından büyük ölçüde tahrip edilmiştir.)¹⁹

Sırbistan'la barış antlaşması 13 Mart 1914'de İstanbul'da yapılmıştır. İki devlet arasında ortak sınır kalmadığı için antlaşma konuları Sırbistan'daki Türklerin statüsü ve I. Sultan Murad'ın Kosova'daki türbesinin kamulaştırılmaması hükümlerini içermiştir.²⁰ Yunanistan'la barış antlaşması ise 14 Kasım 1913 tarihinde Atina'da imzalanmıştır. Bu antlaşmada sadece Yunanistan'daki Türklere temel hak ve hürriyetlerin tanınması konusuna yer verilmiştir. 1914'ün Şubatında Londra Konferansı'nda görüşülen adalar meselesi ise; Meis Adası'nın dışında İtalyanların Trablusgarp Savaşı'nda işgal ettiği bütün adaların İtalya'ya, Gökçeada ve Bozcaada hariç Yunanlıların işgal ettiği Ege adalarını Yunanistan'a verilmesi şeklinde karara bağlanmıştır.²¹ Ancak I. Dünya Savaşı'nın başlamasından faydalanan Osmanlı Hükümeti, kendi aleyhine olan Londra Konferansı kararlarını onaylamamıştır. İtalya ve Yunanistan'a Ege ve Akdeniz'deki adaların verilmesini öngören söz konusu karar metinlerini imzalamayı reddetmiştir. Bu yüzden Londra Konferansı'nda alınan kararlar, sadece kâğıt üzerinde yazılı metinler şeklinde kalmış ve hukukî açıdan geçerli olmamıştır.²²

¹⁷ Bayur, *a.g.e.*, C. II, K. II, s. 485; Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 347; Erim, *a.g.e.*, s. 477-478; Kader Özlem, "Asimilasyon, Göç ve Demokratik Dönem Azınlık Sorunları Bağlamında Bulgaristan Türkleri", Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı, *Yeni Türkiye IV*, Sayı 69, Mart-Haziran 2015, s. 4423-4424.

¹⁸ 29 Eylül 1913 tarihli İstanbul Antlaşması ve Bulgaristan'daki Türklerin tarihî süreç içindeki durumuyla ilgili daha geniş bilgi için bkz. Kader Özlem, "Bulgaristan Türklerinin Tarihsel Süreç İçerisinde Dönüşümü, AB Üyelik Süreci ve Türk Azınlığa Etkileri", *Türk-Bulgar İlişkileri Üzerine Makaleler*, Editör: Yeliz Okay, Doğu Kitabevi, İstanbul 2013, s. 173-202.

¹⁹ Kader Özlem, "Bulgaristan Türklerinin Tarihsel Süreç İçerisinde Dönüşümü, AB Üyelik Süreci ve Türk Azınlığa Etkileri", s. 178.

²⁰ Bilâl N. Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, 3. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara 2012, s. 64.

²¹ Erim, *a.g.e.*, s. 489-497.

²² Erim, *a.g.e.*, s. 477-478; Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 348; Ülman, *a.g.e.*, s. 202.

²³ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 348.

Balkan Savaşları sonucunda Yunanistan, Sırbistan, Bulgaristan ve Karadağ Osmanlı Devleti'nin zararına arazilerini genişletmişlerdir. Öyle ki Yunanistan 51.000 km² arazi ile 1.600.0000 nüfus, Sırbistan 29.000 km² ile 1.200.000 nüfus, Bulgaristan 18.000 km² arazi ile 114.000 nüfus, Romanya 8.300 km² ile 35.000 nüfus ve Karadağ 5.000 km² arazi ile 150.000 nüfus kazanmışlardır.²³ Osmanlı Devleti'nin, sahip olduğu 167.500 km² Avrupa topraklarından elinde sadece 12.300 km²'si ile 6.130.000 olan nüfusundan sadece 2.300.000'i kalmıştır.²⁴

Bunun yanı sıra Osmanlı Devleti'nin askerî gücü zayıflamış, ülke iktisadî ve malî alanlarda çökmüş, Türk milletinin kendisine ve ordusuna olan özgüveni sarsılmış, Avrupa'daki topraklarının %83'ü işgal edilmiş ve 300.000 üzerinde sivil Türk vahşice katledilmiştir. Savaş sürecinde yapılan katliâm, zulüm ve baskılar karşısında 440.000 civarında Türk, asırlarca yaşadığı yerleri terk ederek anavatanına sığınmak zorunda kalmıştır.²⁵

Rumeli'de, 1828-1829 ve 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşlarında olduğu gibi Balkan Savaşları sırasında da, Müslüman Türklere yapılan kötü muamele, baskı ve zulümler acımasızca devam etmiştir.²⁶ Osmanlı yönetiminin terk etmek zorunda kaldığı topraklarda yaşayan Türkler, hem Balkan Savaşları süresince, hem de takip eden yıllarda idareleri altında buldukları devletlerin hükümetleri ve halkı tarafından yapılan zulüm, işlenen katliâm, tecavüz ve takip edilen asimilasyon politikalarından dolayı evlerini, mallarını, mülklerini bırakmışlar, ata yadigârı olan vatanlarından ayrılarak Osmanlı Devleti'ne sığınmışlardır.²⁷ Mevcut durum ise Rumeli Türkleri için yeni bir felâket olmuştur. Yüzbinlerce insanın katılmasıyla oluşan bu büyük göç dalgaları, Osmanlı Devleti açısından göçmenleri iskân

²³ Cemil Bilsel, *Devletler Hukuku*, 2. Basım, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No: 137, İstanbul 1940, s. 264. Daha geniş bilgi için bkz. Yusuf Hikmet Bayur, *a.g.e.*, C. II, K. II, s. 463-491.

²⁴ Necdet Hayta, *1911'den Günümüze Ege Adaları Sorunu*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2015, s. 120.

²⁵ Tefrik Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele*, C. I, Ankara 1955, s. 92-93.

²⁶ Kader Özlem, "1925 Türkiye-Bulgaristan Dostluk Antlaşması'nın Bulgaristan Türklerinin Azınlık Hakları Bağlamında Analizi", *Prof. Dr. Mehmed Genç'e Armağan*, Editörler: Kâmuran Rençber, Barış Özdal, Zeynep Özgenç, Dora Yayıncılık, Bursa 2016, s. 539; İlker Alp, *Belge ve Fotoğraflarla Bulgar Mezâlimi (1878-1989)*, Trakya Üniversitesi Yayınları, Ankara 1990, s. 53-181.

²⁷ Bilâl N. Şimşir, "Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunu", *Bulgaristan'da Türk Varlığı I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987, s. 53-54; Ahmet Halaçoğlu, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1994, s. 26, 29-45.

etme, ihtiyaçlarını karşılama, iş bulma ve diğer meseleleri de beraberinde getirmiştir.²⁸

Görüldüğü gibi, Balkan Savaşları'ndaki mağlubiyetler Osmanlı Devleti'nin çok ciddi kayıplara uğramasına sebep olmuştur. Hatta bu savaş, Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasındaki en önemli aşamalardan birini teşkil etmiştir. Büyük devletler, Osmanlı Devleti'nin artık dağılma sürecine girdiği kanaatine varmışlardır. Bu durumdan istifade etmek üzere harekete geçmişlerdir. Özellikle İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya gizli antlaşmalar yaparak Osmanlı ülkesini kendi aralarında paylaşmayı hedeflemişlerdir.²⁹

1. Ülke Dışındaki Türklerle Müslümanların Yaptıkları Yardımlar

Rusya ile Avrupa devletlerinin teşvik ve desteğiyle saldıran Balkan devletleri, birkaç yıldan beri yaptıkları hazırlıklar sayesinde her çeşit askerî malzeme, araç ve gereç bakımından üstünlüğü sağlamışlardır. 1911 Trablusgarp Harbi'nden yeni çıkmış olan Osmanlı Devleti ise yıpranmış ve tükenmiştir. Malî ve iktisadî açıdan zorluklar içine girmiştir. Dolayısıyla ordunun ihtiyaç duyduğu miktarda silâh, cephane ve askerî malzemeyi temin edememiş, gerekli lojistik desteği sağlayamamıştır. Sağlık teşkilâtı ve bu alanda verilen hizmetler yetersiz kalmıştır. Türk milletiyle devletin bu kötü günlerinde, vatanın müdafaası için ülke çapında destek ve yardım kampanyalarına başlanmıştır. Osmanlı vatandaşlarından çoğu bu yardım kampanyalarına katılmışlardır.³⁰ Aynı zamanda diğer devletlerin vatandaşları da maddî ve manevî yardımlarda bulunmuşlardır.³¹ Bununla birlikte bu çalışmanın inceleme konusunu, Osmanlı vatandaşlarından ziyade, arşiv

²⁸ İlker Alp, *Belge ve Fotoğraflarla ...*, s. 157-169.

²⁹ Ülman, *a.g.e.*, s. 202.

³⁰ Muzaffer Tepekaya, Leyla Kaplan, "Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri (1877-1923)", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 10, 2003, s. 158-159; Balkan Savaşları'nın Anadolu'daki etkileri hakkında geniş bilgi için bkz. Nurten Çetin, "Balkan Savaşları'nın Karadeniz Bölgesi'ndeki Toplumsal Yansımaları ve Bölgeden Orduya Yapılan Yardımlar (1912-1913)", *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, XV/30, 2015, s. 79-98; Nurten Çetin, "Balkan Savaşları'nda İzmit'te Seferberlik Uygulamaları", *Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu - II*, Kocaeli 2016, s. 977-987; Nurten Çetin, "Balkan Savaşları'nın Orta Anadolu Vilayetlerine Etkisi", *Uluslararası Balkan Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*, 6/8 Ekim 2016, Çanakkale 2017, s. 199-211.

³¹ BOA, *MV.*, Dosya No: 238, Gömlek No: 10; BOA, *HR.SYS.*, Dosya No: 2434, Gömlek No: 69; Zekeriyâ Türkmen, "Balkan Savaşı Sırasında Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Osmanlı Ordusuna Yönelik Sağlık Hizmetleri", *Belleten*, C. LXVIII, S. 252, Ağustos 2004, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2005, s. 514-515.

belgelerinden istifade ederek Osmanlı Devleti'nin sınırları dışında yaşayan Türklerle diğer Müslümanların yaptıkları yardımlar teşkil etmektedir. Dünya'nın dört bir yanından Türkler ve Müslümanlar, Osmanlı Devleti'ne askerî, tıbbî, nakdî yardımlarda bulunmuşlardır. Osmanlı Devleti'nde XIX. yüzyılın sonlarından itibaren yaygınlık kazanan Türkçülük ve İslâmcılık gibi fikir akımlarının tesiriyle, Osmanlı ülkesi ile diğer devletlerin bünyesinde yaşayan Türkler ve Müslümanlar arasındaki ilgi ve kültürel bağlar güçlenmiştir. Bu sayede Balkan Savaşları boyunca Osmanlı Devleti'nden fikrî, siyasî, maddî ve manevî desteklerini esirgememişlerdir. Rusya'nın hâkimiyeti altında olan Türklerle diğer Müslümanlar, Hindistan ve Afrika Müslümanları, Balkan Savaşı'nda yaşanan bu mezâlîme ve Türklerin düştüğü sıkıntılı duruma kayıtsız kalmamışlardır. Onlar, Osmanlı Devleti'ne bu zor dönemde yardımcı olmuşlar ve hayatta kalmasını sağlama gayreti içinde bulunmuşlardır.

a. Rusya Türklerinin Yaptığı Yardımlar

Yukarıda da belirtildiği gibi Balkan Savaşları, başta Rusya olmak üzere emperyalist devletlerin Bulgar, Sırp, Yunan ve Karadağlıları teşvik ve kışkırtmasıyla başlamıştır. Rusya'nın Panslavist politikası sonucu Balkan Slavları birleşmiş ve Yunanistan'ın da katılımıyla Osmanlı Devleti'ne savaş açmışlardır. 1912-1913 yıllarında Balkan Savaşları sürerken de Rusya Balkanlar'daki emperyalist siyasetini devam ettirmiştir. Aynı zamanda Rusya, kendi sınırları dâhilinde Balkan devletleri için yardım toplanmasını teşvik etmiş, hatta alenen yardım kampanyalarının düzenlenmesini yürütmüştür. Rusya'nın görevlendirdiği askerlerin yanı sıra, basın yoluyla sürdürülen Türk düşmanlığı ve Panslavist politikasının sonucunda bazı asker ve sivillerden oluşan gönüllüler, Osmanlı Devleti'ne karşı savaşmak üzere Sırp ve Bulgar ordularına katılmışlardır.³² Rusya, Slav unsurlarının Balkan devletlerine yardım etmelerini teşvik etmesine rağmen, kendi yönetimi altında yaşayan Türklerin Türkiye'ye yardım etmesine müsaade etmemiştir. Hatta Türkiye'ye yardım toplayanları ve Türkiye lehine çalışanları cezalandırma yoluna gitmiştir. Rusya'nın uyguladığı bu politika ve çifte standart sebebiyle Türkler ve diğer Müslümanlar tepki göstermişlerdir.³³

³² Bulgar ordusuna katılan Ermeni gönüllüler hakkında daha geniş bilgi için bkz. İbrahim Kamil, "I. Balkan Savaşı ve Bulgar Ordusunda...", s. 1-18.

³³ Betül Aslan, *I. Dünya Savaşı Esnasında Azerbaycan Türkleri'nin Anadolu Türklerine Kardeş Kömeği (Yardımları) ve Bakü Müslüman Cemiyet-i Hayriyesi*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2000, s. 47-48.

BALKAN SAVAŞLARI'NDA TÜRK VE İSLÂM DÜNYASINDAN GELEN YARDIMLAR

Rus basını tarafından, Balkan Savaşları'nın “*Slav-Türk ve Hristiyan-İslâm*” mücadelesi olarak aktarılması, Balkan müttefiklerinin başarılarının abartılarak anlatılması, Türklerin devamlı hor görülmeleri ve tahkir edilmeleri Petersburg'daki Türk öğrencilerin tepkisine yol açmıştır. Petersburg'daki kız ve erkek Türk öğrenciler bir protesto metni hazırlayarak bütün basın organlarına göndermişlerdir. Rusça “**Den**” adlı gazetede yayınlanan bu protesto metninde şunlara değinilmiştir:

“Adl-ü insaftan nasipsiz birtakım adamlar, Rus matbuatı sahaifinde, Türk-Slav muharebesinin ilk saatinden itibaren yalnız Türkler aleyhine değil, bütün âlem-i İslâm aleyhine, evlâd-ı şarkın bütün mukaddesatı aleyhine yazmaya kalktılar.

...Münasebet düştükçe ‘hakkaniyet’ ‘hak’ ve ‘sulh’ gibi güzel sözlerle göz boyamaktan hoşlanan kimseler, sırf başkasının yerini, yurdunu gasbetmek kastıyla yapılan bu harbin ahlak-i nokta-i nazarından ma’yüb olmadığını ispat ve beyana imkân buldular!

Rus matbuatının bu harbi sûret-i takdiri, makul haddi çoktan aştı. Türk Ordusu’ndan firarla düşman askerine iltihak eden Osmanlı Hristiyanları alkışlanıp, kahramanlıkları tebci olundu...

*Biz, aşağıya vaz-ı imza eden Müslümanlar, ... saf tuğumuzu kirletmek isteyen matbuata güvresle bağırarak protesto ediyoruz. Haklı olduğumuza tamamen emin olduğumuzdan bir sürü üsera gibi miskinâne ağzımızı kapayıp kalmak mecburiyetinde olmadığımızı, mukaddesatımızı tahkir edenler önünde açıktan ilân ediyoruz”.*³⁴

Rusya'nın XIX. yüzyıldan itibaren gerek Balkan ülkelerine yaptığı yardımlar ve gerekse sürdürdüğü propagandalara tepki olarak zamanla Türkçülük akımı canlanıp daha aktif bir hâle gelmiştir. Öyle ki Türkçülük akımının tesiriyle Rusya Türklerinde millî şuur gelişmiş ve Türkiye'ye karşı olan sevgi ve saygı bağları kuvvetlenmiştir. Bu yakınlık bilhassa Balkan Savaşları sırasında kendini açıkça belli etmiştir. Rusların işgali altında bulunan Kırım, Kazan, Kafkasya ve Türkistan'ın her tarafındaki Türklerin, Rusya'nın uyguladığı emperyalist politikalarına karşı gösterdikleri tepkiler, Balkan Savaşları sürecinde aleniyet kazanmıştır. Bu dönemde, Türk Dünyası ile Osmanlı Devleti arasında yakın ilişkilerin kurulmasında elbette ki İttihad ve Terakki'nin yürüttüğü ciddi gayretlerinin de etkisi olmuştur. Böylece Türk

³⁴ S. Esin Derinsu Dayı, “Türk Yurdu’nda Balkanlar ve Balkan Savaşları ile İlgili Haberler”, *Atatürk Dergisi*, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Atatürk Üniversitesi, Cilt 1, Sayı 1, 2012, s. 36-37.

Dünyası ile sağlanan yakınlaşma, Rus hâkimiyeti altında yaşamak zorunda kalan Türklere önemli miktarlarda yardımın gelmesini sağlamıştır.³⁵

Balkan Savaşları sırasında Azerbaycan Türklerinin, Bakü Müslüman Cemiyet-i Hayriyesi vasıtasıyla gönderdikleri yardımların önemi büyüktür.³⁶ Azerbaycan'ın yanı sıra, Rus yönetimi altında bulunan Kafkasya ve Türkistan gibi yerlerdeki Türklerin topladıkları yardımlar, Cemiyet-i Hayriye'ye devredilmiş, buradan Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne gönderilmiştir.³⁷

Osmanlı Devleti'nin savaşta uğradığı mağlubiyetlerin haberleri Azerbaycan'a ulaşınca, Bakülü Türk zenginleri zor durumda kalan kardeşlerine yardım etmek için, Cemiyet-i Hayriye binasında bir toplantı düzenlemişlerdir. Toplantıda, **Cemiyet-i Hayriye**'nin idarecileri başta olmak üzere, *herkesin durumuna göre yardımlarda bulunması kabul edilmiş* ve bazı kararlar alınmıştır. Söz konusu kararlara göre; *Türkiye bu savaştan kurtuluncaya kadar, kızlar ve gençler evlenmeyecekler, hiç bir Türk sinema ve tiyatroya gitmeyecek, evlerde eğlence düzenlenmeyecek, erkeklerden hiç kimse tıraş olmayacaktır. Azerbaycanlı hanımlar da durumlarına göre çeşitli yardımlarda bulunmuşlar ve bu yardımları Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne bağışlamışlardır.*³⁸

Topladıkları maddî yardımlar dışında Rusya'daki Türk ve Müslümanlar, cepheye gitmek ve Türk Ordusu'nun saflarında savaşmak amacıyla İstanbul'a gönüllü olarak gelmeye başlamıştır. Bayanlar da Hilâl-i Ahmer'e müracaat ederek hemşire ve hastabakıcı olmuşlardır.³⁹ Bunlar arasında Çarlık Rusyası'ndan gelen Kazanlı Gülsüm Kemalova, Taşkentli Meryem Yakubova, Petersburglu Nuriye (veya Rukiye) Yunusova ve Meryem Pataşova adlarında dört Türk kıızı Sen Petersburg Üniversitesi'ndeki tıp eğitimlerini yarıda bırakıp yardım etmek için İstanbul'a gelerek Hilâl-i Ahmer'e dâhil olmuşlardır. 1 Mayıs 1913 tarihli **Türk Yurdu**'nda "Türklük

³⁵ Aslan, *a.g.e.*, s. 48; Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya XVIII. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk-Rus İlişkileri (1798-1919)*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1970, s. 416.

³⁶ Aslan, *a.g.e.*, s. 46-53.

³⁷ BOA, *MV.*, Dosya No: 241, Gömlek No: 157. Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Balkan Savaşı boyunca yaptığı tıbbî yardımlar ve faaliyetleri için bkz. Zekeriya Türkmen, *a.g.e.*, s. 495-512; Mesut Çapa, "Balkan Savaşı'nda Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti", *OTAM (Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, S. 1, Ankara 1990, s. 89-115.

³⁸ Aslan, *a.g.e.*, s. 50.

³⁹ Nadir Devlet, *Rusya Türklerinin Millî Mücadele Tarihi (1905-1917)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. 135, 152.

Şuûru-Şimalli Hemşerilerimiz” başlıklı haberde de bu konuya değinilerek Balkan Savaşları'nın en kanlı günlerinde Petersburg Üniversitesi'nden gelen kızların, İstanbul'da Kadirga Hastahanesi'nde 5 ay büyük fedakârlıkla gece-gündüz hizmet ederek yaralı Türk askerlerine baktıkları, böylece savaşın bitmesine kadar maddî - manevî yaralarımızı sardıkları bildirilmiştir.⁴⁰ Diğer taraftan Azerbaycanlı Türk kızları Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'ne bir dilekçe ile başvurarak kadınlardan oluşan birliklerin kurulmasını ve cepheye bu birliklerin gönderilerek askerlere moral verilmesini istemişlerdir. Türk kızları, kendilerinin de cepheye gitmek için gönüllü olduklarını belirten ve kadın yardım heyetlerinin kurularak yardım toplama faaliyetlerinin yaygınlaştırılmasını isteyen dilekçeleriyle, Türk Dünyası'ndaki yardımlaşmanın ve cesaretin adeta bir simgesi olmuşlardır. Bu ve benzeri örnek davranışlar devam ederken hastane hâline getirilen evlerde gönüllü hastabakıcılık yapan Türk kadınlarının sayısı artmış, giderek daha teşkilâtli bir şekilde cephedeki askerlere ve zor durumda olan kimsesizlere yapılan yardım faaliyetleri yaygınlaşmıştır⁴¹. Yine gönüllü olarak birçok Azerbaycanlı genç öğretmen ve öğrenci derslerini ve okullarını bırakarak Balkanlar'da savaşmak için Türk Ordusu'na katılmışlardır. Zengin Türklerden ve din adamları ile imamlardan da savaşa gönüllü olarak katılanlar olmuştur. Azerbaycan'dan gelen gönüllülerden, İstanbul'da, “**Kafkas Gönüllü Kıtası**” teşkil edilmiştir. Azerbaycan'ın büyük Türk şairlerinden Ahmed Cevad ve Abdullah Saik, Balkan devletlerine karşı Türk kardeşleriyle birlikte omuz omuza savaşmışlardır. Balkan Savaşı esnasında Türkiye'de bulunan Hüseyinzade Ali Bey de çeşitli hastanelerde doktor olarak çalışmış, cepheye yaralanan Türk askerlerine tıbbî yardımda bulunmuştur.⁴²

Türkistan'dan da gönüllüler savaşa katılmışlardır. Hacca gitmek üzere Türkiye'ye gelen hacılar, Türkiye'de buldukları sırada Balkan Savaşı'nın başlaması üzerine memleketlerine dönmeyerek gönüllü olarak askere yazılmışlardır. Bununla birlikte, tahsil görmek için Medine'de bulunan 400 kadar Türkistanlı genç de soydaşlarının saflarında Balkan Savaşı'na gönüllü olarak katılmak için İstanbul'a gelmiştir.⁴³

⁴⁰ “Türklük Şuûru - Şimalli Hemşerilerimiz”, *Türk Yurdu*, S. 38, 1 Mayıs 1913, s. 259; “İmparatorluk Haricindeki Türklerin Osmanlılara Yardımları”, *Türk Yurdu*, C. 2, Tutubay Yayınları, Ankara 1993, s. 93; Dayı, *a.g.m.*, s. 41.

⁴¹ Tepekaya, Kaplan, *a.g.m.*, s. 167.

⁴² Aslan, *a.g.m.*, s. 51.

⁴³ Çağatay Koçar, “Çukurova'nın Kurtuluşuna İştirak Eden Türkistanlılar”, *XI. Türk Tarih Kongresi (5-9 Eylül 1990), Kongreye Sunulan Bildiriler*, C. 6, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1994, s. 2381-2382.

Mançurya'daki Türkler bile Türkiye'deki soydaşlarına yardım elini uzatmışlardır. Örneğin; 23 Ocak 1913 tarihinde **Türk Yurdu**'nun "Türklük Şuûru - Hilâl-i Ahmer İânesi" başlıklı haberinde, Mançurya Türkleri'nin Türkiye'ye yardım etmek üzere gönderdikleri 8.696 kuruşun **Türk Yurdu** vasıtasıyla Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne ulaştırıldığı duyurulmuş ve Mançuryalı soydaşlarımıza teşekkür edilmiştir.⁴⁴

Türkiye'nin sınırları dışındaki Türkler, soydaşlarının mağlubiyetlerinden devamlı üzülmüş, elde ettikleri başarılarından da her zaman büyük sevinç ve mutluluk duymuşlardır. Sevinç ve mutluluk duygularını ise düzenledikleri kutlama törenleri ile dünya kamuoyuna duyurmuşlardır. Böylece manevî destek de sağlamışlardır. Buna dair örneklerden biri Edirne'nin kurtarılmasıyla ilgilidir. Enver Bey'in komutasındaki Türk askerlerinin Edirne'ye girdiği haberi, Petersburg telgraf ajansı vasıtasıyla 11 Temmuz 1913 tarihinde Doğu Türkistan'daki Gulca Şehri'ne ulaştırılmıştır. Gulca Şehri'nin Türk halkı, işini bırakarak dükkânlarını ve iş yerlerini kapatmış, büyük bir heyecan, sevinç ve coşkuyla ellerindeki Çin bayraklarıyla, davullar ve zurnalar çalarak "Gülşen Bağ" adlı şehrin büyük bahçesinde toplanmışlardır. Gulca'nın önde gelen zenginlerinden Bahaeddin Musa Bey Efendi, toplanan Türklere ziyafet vermiştir. Aynı zamanda Edirne'nin kurtarıldığını haber veren telgraf okunmuş, halk "*Allahu ekber*" nidalarıyla tekbir getirmiş, Edirne'de ve Balkan Savaşları'nda şehit düşenlerin ruhlarına atfen Kur'an hatmedilmiş, şair Abdullah Tukayef'in Enver Bey hakkında yazmış olduğu şiir okunmuş, Gulca Türkleri, geç saatlere kadar Edirne'nin Bulgarlardan kurtuluşunu bir bayram havasında kutlamışlardır.⁴⁵

b. Hindistan Müslümanlarından Gelen Yardımlar

Sultan II. Abdülhamid, dünyadaki Müslümanlardan oluşan bir "*İslâm Birliği*"ni meydana getirme fikri ve hareketi olan *İslâmcılığ*ı devletin resmî siyaseti hâline getirmiştir.⁴⁶ Bu dönemde devlet sisteminde, toplum hayatında, eğitimde, iç ve dış politikada İslâmcılık ayrı bir yere sahip

⁴⁴ "Türklük Şuûru-Hilâl-i Ahmer İânesi", *Türk Yurdu*, S. 31, 23 Ocak 1913, s. 129.

⁴⁵ Dayı, *a.g.m.*, s. 45.

⁴⁶ Cezmi Erarslan, "II. Abdülhamid'in Hilafet Anlayışı", *Sultan II. Abdülhamid ve Devri Semineri (27-29 Mayıs 1992)*, *Bildiriler*, Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1994, s. 93.

olmuştur. Müslüman ülkelerin bünyelerinde de İslâmcılık politikası eskiye oranla daha aktif bir tarzda takip edilmiştir.⁴⁷

Sultan II. Abdülhamid'in tahta çıkmasından hemen sonra yürürlüğe konan ve Osmanlı Devleti'nin ilk anayasası olan 1876 tarihli Kânûn-ı Esâsî'de “İslâmcılık” görüşüne açıkça yer verilmiştir. Öyle ki Kânûn-ı Esâsî'yle devletin resmî dininin İslâmiyet olduğu belirtilmiş ve Osmanlı Saltanatı'nın İslâm Halifeliği'ne sahip olduğu vurgulanmıştır. Böylece Osmanlı Sultanı'na “İslâmın lideri ve koruyucusu” görevinin verildiği ilân edilmiştir.⁴⁸ Buna istinaden II. Abdülhamid, dünyanın değişik yerlerindeki Müslümanlar üzerinde nüfuz ve dinî otorite sağlamaya yönelik faaliyetlerde bulunmuştur.⁴⁹ II. Abdülhamid'in bu görüşünü şöyle ifade ettiği öne sürülmüştür:

“Müslümanların bulunduğu yerlerle irtibatımız daha sıklaşmalı, birbirimize daha fazla yaklaşmalıyız. İstikbal için yalnız bu birlikte ümit vardır. İslâmiyetin birliği devam ettiği müddetçe İngiltere, Fransa, Rusya, Hollanda elimde sayılırlar. Çünkü, tabiiyetlerinde bulunan Müslüman memleketlerinde, Halife'nin bir sözü cihadi meydana getirmeye kafidir ve Hristiyanlar için bir felâket demektir.”⁵⁰

II. Abdülhamid'in Halifelik ile Osmanlı İmparatorluğu'nun, İslâm Dünyası'nın esaretten kurtarılması için 250 milyon Müslüman tarafından bir ümit kaynağı olarak kabul edildiği kanaatine de sahip olduğu ve bunu şu sözlerle dile getirdiği iddia edilmiştir:

“İngiliz idaresinde 85 milyon, Hollanda kolonisinde 30 milyon, Rusya'da 10 milyon vs... Cem'an 250 milyon Müslüman kurtuluş için Allah'a yalvarmaktadırlar ve Hz. Muhammed'in vekili olan Halife'ye ümidlerini

⁴⁷ Mustafa Keskin, *Hindistan Müslümanları'nın Milli Mücadele'de Türkiye'ye Yardımları (1919-1923)*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 1991, s. 9.

⁴⁸ Abdurrahman Şeref Gözübüyük, Suna Kili, *Türk Anayasa Metinleri (1839-1980)*, 2. Baskı, Ankara 1982, s. 27; Keskin, *a.g.e.*, s. 9; Azmi Özcan, *Pan-İslâmizm: Osmanlı Devleti Hindistan Müslümanları ve İngiltere (1877-1914)*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul 1992, s. 59.

⁴⁹ Özcan, *a.g.e.*, s. 71.

⁵⁰ Sultan Abdülhamid, *Siyasi Hatıratım*, Hazırlayan: S. Can, Dergâh Yayınları, 4. Baskı, İstanbul 1984, s. 178. (II. Abdülhamid'in hatıratının gerçek olmadığı ve daha sonra kaleme alındığı yönünde bazı görüşler mevcuttur. Ancak konumuza ilişkin ilgi çekici örneklerin yer almasından dolayı, tereddütlerimize rağmen, bu eserden de faydalanma yoluna gidilmiştir).

bağlamışlardır. Büyük devletlerin yanında sesi zayıf çıkan bir varlık olduğumuzu kabul edebilir miyiz?”⁵¹

Böylece Sultan II. Abdülhamid’in, bütün Müslümanları birleştirici bir etken olan Halifelik kurumunun manevî gücünü, esarete bulunan milyonlarca Müslümandan Rusya, İngiltere, Fransa vd. Hristiyan devletlere karşı kullanmayı plânladığı ileri sürülmüştür. Diğer taraftan sömürgeci devletlerin hâkimiyetinde bulunan Müslümanların, Hilâfete manevî yönden bağlılıkları, birleşmek ve birlikte hareket etmek için uygun bir zemin teşkil etmiştir. Bu sayede Müslüman kamuoyunun Osmanlı Devleti’nin lehine oluşacağı dolayısıyla Batılı devletler ile olan ilişkilerde Osmanlı Devleti’nin büyük bir destek ve güç kazanacağı düşünülmüştür.⁵²

Osmanlı ülkesinin sınırları dışında yaşayan Müslümanlar açısından ise Osmanlı Devleti, Hilâfet kurumunun merkezi ve tek bağımsız İslâm devleti statüsüne sahiptir. Bundan dolayı emperyalistlerin idaresi altında bulunan Müslümanlar, Osmanlı Devleti’ni İslâm’ın hem manevî, hem de dünyevî gücünün sembolü ve umut kaynağı olarak görmüşlerdir. Onlara göre Müslümanların nihaî kurtuluşu ancak güçlü bir Osmanlı Devleti sayesinde mümkündür. Bu sebeple Osmanlı sınırları dışında bulunan Müslümanlar, Osmanlıların Halifelik aracılığıyla İslâm Dünyası üzerindeki itibarına ve Halife’nin siyasî, özellikle dinî otoritesine herhangi bir şekilde zarar gelmesini istememişlerdir.⁵³ Ayrıca Hristiyanların, Müslümanlara karşı *haçlı ruhu* ve *emperyalist gayelerle* düzenledikleri tertiplere karşı, başta Cemâleddin Afganî olmak üzere İslâm düşünürlerinden bazıları “*İslâm ittihadı*” fikrini savunmuşlardır. Bu fikirler İslâm Dünyası, özellikle Hindistan (Pakistan, Bangladeş, Keşmir) Müslümanları tarafından benimsenmiştir.⁵⁴

Hristiyan emperyalistlerin idare ettiği ülkelerin bünyesinde bulunan Müslümanlar, İttihad ve Terakki’nin oluşturduğu teşkilâtların faaliyetleri ve İslâmcılık cereyanının bir sonucu olarak, Balkan Savaşları sırasında çeşitli

⁵¹ Sultan Abdülhamid, *a.g.e.*, s. 178.

⁵² Özcan, *a.g.e.*, s. 73.

⁵³ M. Naeem Qureshi, “Hindistan Hilafet Hareketi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 18, İstanbul 1998, s. 109.

⁵⁴ Muhammed Sadıq, “Türk Devrimi ve Hint Özgürlük Hareketi”, *Atatürk’ün Düşünce ve Uygulamalarının Evrensel Boyutları Uluslararası Sempozyumu (Ankara 2-6 Kasım 1981)*, Ankara 1981, s. 218; Salim Cöhçe, “Türk İstiklâl Savaşı ve Hindistan Müslümanları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 13, Sayı 37, Mart 1997, s. 79-80.

şekillerde Osmanlı Devleti'ne yardımlarda bulunmuşlardır. Hindistan Müslümanları, Balkan Savaşı öncesinde bile Osmanlı Devleti'ne destek vermiştir. Nitekim İngiltere sömürgesi ve Hindu çoğunluk içinde yaşayan Hindistan Müslümanları, dinî ve siyasî gücü elinde bulunduran ve yabancı hâkimiyetine girmeyen Osmanlı Devleti'nin, aynı zamanda kendileri açısından da güçlü olmasını istemişlerdir.⁵⁵ Prof. Dr. S. Anwarul Haq Haqqi'ya göre; Osmanlı Devleti'nin Hint halkının gözünde değer ve sevgi yüklü özel bir yeri vardır. Bu özellikle Hindistan'daki Türk idaresinin etkisi ve bıraktığı mirastan kaynaklanmıştır. VI. yüzyılda Hintlilerin hafızasında “*eşsiz kahraman ve her yere hükmedebilen adil bir idarî anlayışına sahip olan kimseler*” tarzında yer alan Türk imajı, aynı zamanda “*bir kültür, medeniyet ve ayrı bir kimliğe sahip olma şuuru*” olarak da telakki edilmiştir. Haliyle Müslümanlar, son bağımsız İslâm Devleti'ni teşkil eden Osmanlı Türklüğünün, tarih sahnesinden çekilmesinin İslâmın bütün kültür ve medeniyetiyle dünyadan silinmesine sebep olacağına inanmışlardır.⁵⁶ Buradan hareketle, Hindistan Müslümanları ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkilerin temelinde, İslâmî anlayışın ve din birliğinin meydana getirilmesi yönündeki düşüncenin önemli bir faktör olduğu görülmektedir.⁵⁷ Sir Theodore Morrison, Hindistan Müslümanlarının bütün Müslüman milletlere ilgi duyduklarını belirterek: “*Fakat bu duygu Türklere karşı özel bir boyut kazanmaktadır. Çünkü Türkiye en büyük İslâm ülkesidir. Yegâne müstakil İslâm devletidir. Tarih boyunca İslâm âleminin başı ve kılıcı olmuştur.*” sonucuna varmıştır.⁵⁸ Bu yüzden XIX. yüzyıldan itibaren çıkan Osmanlı-Rus harplerinde, Osmanlıların Balkanlar'da yaşadıkları bunalımlar sırasında ve Trablusgarp Savaşı'nda, Hindistan'da binlerce insanın açlıktan kırılmasına rağmen, Hindistan Müslümanları Osmanlı Türklerine yardım toplamışlar ve destek mitingleri düzenlemişlerdir.⁵⁹ Hindistan'ın Kalküta, Bareilly, Leknev, Aligarh vd. şehirlerin de, Trablusgarp Savaşı'ndan itibaren, Osmanlı Devleti'nde meydana gelen gelişmeler yakından takip edilmiştir. **Comrade, Zemindar, el-Hilâl, Urdu-u Mualla, Muhammedî** ve İngilizce olarak yayımlanan **The Musulman** adlı gazeteler aracılığıyla Osmanlı Devleti ve

⁵⁵ Qureshi, *a.g.m.*, s. 109.

⁵⁶ Cöhçe, *a.g.m.*, s. 84.

⁵⁷ Vahdet Keleş Yılmaz, *Teşkilât-ı Mahsusa'nın Hindistan Misyonu (1914-1918)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1999, s. 7.

⁵⁸ Cöhçe, *a.g.m.*, s. 83-84.

⁵⁹ Keskin, *a.g.e.*, s. 21-22; Mim Kemal Öke, *Hilâfet Hareketleri; Güney Asya Müslümanlarının İstiklâl Davası ve Türk Milli Mücadelesi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1991, s. 16-17; Cüneyt Eren, Nurullah Yılmaz, “Hindistan Bhopal Emiri ve Müfessir Sıddık Hasan Han'ın Osmanlı Devleti ile İlişkisi”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 19, Erzurum 2002, s. 234.

İslâm adına propaganda yapılarak İslâm'ın haysiyetinin rencide edildiği ve Güney Asya'daki Müslümanların bu durum karşısında duyarsız kalmamaları gerektiği telkin edilmiştir. Yine gazeteler vasıtasıyla Türkiye'ye asker sağlamanın imkânsız olmasından dolayı, savaşın tahribat ve zararını giderecek kadar yardımda bulunulması çağrısı yapılmıştır. Bunun üzerine bir komite kurularak Türkiye'ye yardım sandığı açılmıştır. Bu kampanya ile toplanan paralar, genelde Trablusgarp Savaşı'nda şehit düşen Türk askerlerinin ailelerine yardımda bulunulması amacıyla Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne bağışlanmıştır.⁶⁰

Balkan müttefiklerinin Osmanlı Devleti'ne saldırmaları üzerine İngiltere'de Müslüman Hintlilerin teşkil etmiş oldukları “**Umum Hind Cemiyet-i İttihadiye-i İslâmiyyesi**”nin **Londra Komitesi** konuyu görüşmek üzere, 24 Ekim 1912 tarihinde bir toplantı düzenlemiştir. Bu toplantıda; Balkan müttefiklerinin Osmanlı Devleti'ne saldırarak “Devlet-i Osmaniyye'nin Umûr-ı dâhiliyesine müdahale ettikleri”, bu hususun İslâm Dünyası'nda heyecan ve galeyana yol açtığı belirtilmiştir. Ayrıca, büyük Avrupa devletlerinin Osmanlı Devleti'nin nüfuz ve haysiyetine zarar vermemeleri çağrısında bulunulmuş ve savaşın Müslüman Türklere yol açacağı felâket ile sefaleti gidermek maksadıyla İngiltere ve Hindistan'da yardım kampanyalarının düzenlenmesine dair aşağıdaki kararlar alınmıştır:

“Umum Hind Cemiyet-i İttihâdiye-i İslâmiyyesi'nin Londra Komitesi Şurası da mazbatasına kaydeder ki; eğer Avrupa Düvel-i Muazzaması tarafından Devlet-i Osmaniyye'nin nüfuz ve haysiyetini ihlâl edebilecek bir hareket ittihâz olunacak veyahud her ne şekil ve suretde olursa olsun Memâlik-i Osmaniyye'nin inhilâline muvâfakat etmek üzere Hükümet-i Osmaniyye üzerinde bir cebr ve taziyik icra edilecek olur ise bu keyfiyet umum âlem-i İslâm'da pek amîk bir gazab ve tehevür uyandıracaktır. Karîbü'z-zuhur olan mücadelenin sebebiyet vereceği sefalet ve zaruretin tahfîf ve tehvîni için gerek İngiltere'de ve gerek Hindistan'da iâne defterlerinin açılması için tedâbîr-i serî'a ittihâzı taht-ı karara alınmıştır.”⁶¹

⁶⁰ Öke, a.g.e., s. 16.

⁶¹ BOA, HR. SYS, 2077/12-8-11'den naklen T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, *Osmanlı Belgelerinde Balkan Savaşları*, İstanbul 2013, s. 216-217.

BALKAN SAVAŞLARI'NDA TÜRK VE İSLÂM DÜNYASINDAN GELEN YARDIMLAR

Nitekim Hindistan Müslümanlarının siyasî, maddî ve manevî desteği, eski dönemlere göre Balkan Savaşları sırasında daha yoğun bir şekilde devam etmiştir. Balkan Savaşları'nda Hristiyan Balkanlılar, on binlerce esir Türk askerini şehit etmiş ve yüz binlerce sivil katletmişlerdir. İşledikleri vahşetlerle birçok yerleşim birimini kan gölüne dönüştürmüşlerdir. İşte Türklerin bu felâketleri yaşadıkları günlerde binlerce kilometre uzaklıktaki din kardeşlerinin acısını hisseden Hindistan Müslümanları, çaresizlik içinde kıvranmıştır. Müslüman Türkler için yardım sandıkları oluşturulmuş, fakir-zengini herkes elinden geldiği kadarıyla buraya yardım etmeye çalışmıştır. Genç kızlar çeyizliklerini, öğrenciler harçlıklarını, dilenciler başkasından dilendiklerini, özetle herkes imkânlarını zorlayarak “Türk milletiyle Osmanlı Devleti'nin yaşamasını” temin etmek maksadıyla destek vermeye gayret etmiştir. Gelişmeleri takip eden bir İngiliz görevlisi, üstlerine sunduğu raporda, inanılması çok zor ve kelimelerle anlatılamayacak kadar hüznü bir hadiseyi şu sözlerle nakletmiştir:

“Herkes elindeki her şeyi Osmanlıya yardım için getirip bırakıyordu. Bir ara kalabalık telâşlandı, bir hareketlilik görüldü. Kucağında bebek bulunan fakir bir kadın can havliyle sağa sola koşuşturuyor, ‘Yok mudur bir hayırsever, Allah rızası için bu çocuğumu satın alsın, bedelini Osmanlıya göndereyim.’ diyordu. Herkes şaşkın, herkes perişandı. Yürekler parçalanmıştı sanki. Hemdert olmanın bu derecesi mümkün müydü? Neyse ki bir hayır sahibi kadın adına istediği meblağı yardım sandığına çocuğu da annesine bıraktı.”⁶²

Balkan Savaşları'ndan çok etkilenen Hindistan Müslümanları, 22-23 Mart 1913'te Lucknow'da **Bütün Hindistan Müslümanları Kongresi**'ni düzenlemişlerdir. Kongrede bir konuşma yapan başkan Muhammed Şafi, Balkanlar'da Hristiyan güçlerinin Müslüman Türkleri kadın-çocuk-yaşlı demeden mezâlime tabii tuttıklarını, bu duruma Batı'nın seyirci kaldığını, Türklerin yaşadığı bu acılardan Hindistanlıların üzüntü duyduğunu dile getirmiştir. Kongrede, Batılıların ikiyüzlülüğü ve haçlı ruhu ile yapılan saldırılar kınanmış ve Türk davasını destekleyen kararlar alınmıştır.⁶³

İslâmcılığa karşı olan Hindu önderleri bile Türk davasını destekleyen mitinglere iştirak etmişlerdir. Örneğin Bigan Chandra Pal adlı Hindu önderi,

⁶² Azmi Özcan, “İkbal'in Torunları Yardım Bekliyor”, *Millî Gazete*, 12 Ekim 2005, <http://www.risale-inur.org/haber/index.php>, (Erişim: 24.03.2018).

⁶³ Cöhçe, *a.g.m.*, s. 81; Bilâl N. Şimşir, *Atatürk ile Yazışmalar: (1920-1923)*, Kültür Bakanlığı, Ankara 1981, s. 145; Öke, *a.g.e.*, s. 18.

Türklerin çeşitli dinî ve ırkî unsurları bir arada, barış içerisinde, yaşatan bir idarî anlayış ile felsefeye sahip olduğunu, dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin yıkılmasıyla bu anlayışla felsefenin de yok olacağını belirtmiştir.⁶⁴

Savaşın ağır yükü altında ezilen Osmanlı Devleti'ne, bu savaş boyunca ülke dışından en ciddi siyasî destek, maddî ve manevî yardım Hindistan Müslümanlarından gelmiştir. Nitekim 1913 yılına kadar yurtdışından gönderilen maddi yardımların hemen hemen yarısını Hindistan Müslümanları temin etmiştir.⁶⁵ Balkan müttefiklerinin taarruzu üzerine Hindistan'da saldırganlara karşı büyük bir tepki oluşmuştur. Bunun sonucunda, Osmanlılara yardım için Hindistan'daki bütün halklar birleşmiştir. Hindistan basını da savaşın başlamasıyla birlikte gelişmelerle yakından ilgilenmiş ve Balkan devletlerine karşı savaşmak üzere gönüllü birlikler oluşturmak için çağrılarda bulunmuştur. Bu sayede çok sayıda gönüllü genç Türk Ordusu'na katılmak üzere başvuruda bulunmuştur.⁶⁶ Ayrıca Osmanlı Devleti'ne saldıran devletlere ve bunlara destek veren batılılara, iktisadî alanda zarar vermek düşüncesiyle Hindistan'ın birçok bölgesinde Avrupa mallarına boykot ilân edilmiştir.⁶⁷

Hindistan Müslümanları maddî yardım toplama konusunda büyük çaba ve fedakârlık göstermişlerdir. Dilenciler bile bu bağış kampanyasına katılmışlardır. Dilencilerin bu yaklaşımı, Hindistan Müslümanlarının Osmanlı Türklerine olan hissiyatının idrak edilmesini sağlayan anlamlı bir davranıştır.⁶⁸ Arşiv belgelerindeki kayıtlardan tespit edilebildiği kadarıyla Hindistan'ın birçok şehrinden, Balkan Savaşları sırasında yaralanan ve şehit düşen askerlerin aileleri ile ihtiyaç sahipleri için kullanılmak üzere büyük meblağlarda nakdî yardımın toplanıp gönderildiği anlaşılmaktadır. Bu hususa dair şu örnekler verilebilir: Balkan Savaşları'nda mağdur olanlara yardım etmek amacıyla 26 Aralık 1912'de Vanyambadi şehri Müslümanları tarafından 1.500 İngiliz sterlini, yaralanan veya şehit düşen Türk askerlerinin çocukları ve eşlerinin ihtiyaçlarının karşılanması için, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne bağışlanmıştır.⁶⁹ Asam Eyaleti dâhilinde Dehubay şehrinden 9 Aralık 1912 tarihinde 6, 19 Aralık 1912 tarihinde 11, 31 Ocak 1913'de 5 ve 22 Mart 1913 tarihinde 15 olmak üzere toplam 37 İngiliz sterlini Osmanlı

⁶⁴ Öke, *a.g.e.*, s. 18.

⁶⁵ Özcan, *a.g.e.*, s. 217; Eren, Yılmaz, *a.g.m.*, s. 235.

⁶⁶ Özcan, *a.g.e.*, s. 214-216.

⁶⁷ Öke, *a.g.e.*, s. 18.

⁶⁸ *Kızılay Arşivi (K. A.)*, No. 101-18, 06. 01. 1912.

⁶⁹ BOA, *HR.TO.*, Dosya No: 543, Gömlek No: 66.

BALKAN SAVAŞLARI'NDA TÜRK VE İSLÂM DÜNYASINDAN GELEN YARDIMLAR

Hükümeti'ne gönderilmiştir.⁷⁰ Delhi'den 9 Mart 1913 tarihinde Singer Fabrikası Acentesi sahibi tarafından Balkan Savaşı'nda şehit düşen ve yaralanan askerlerin çocuklarına verilmek üzere İstanbul Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne 7 İngiliz sterlini gönderilmiştir.⁷¹ 27 Mart 1913 tarihinde, Hindistan'ın Rampur eyaletinde bulunan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne Müslüman halk tarafından 113 İngiliz sterlini 7 şilin gibi bir meblağ bağışlanarak Osmanlı Hükümeti'ne yollanmıştır.⁷² Yine aynı tarihte Delhi Hilâl-i Ahmer Cemiyeti tarafından 700 İngiliz sterlini gönderilmiştir. Bu cemiyet daha önce de (1.500'ü Osmanlı Hükümeti'ne ve 3.810'u Osmanlı lehine kamuoyu oluşturmak ve yardım toplayıp Osmanlı Devleti'ne ulaştırmak gibi faaliyetler içerisinde olan Bombay Başşehbenderi'ne olmak üzere toplam) 5.310 İngiliz sterlini Osmanlı Devleti'ne bağışlamıştır.⁷³ 20 Mart 1913 tarihinde Delhi Şehri'nde Habeş Han kapısında bulunan İthalat Komisyon Şirketi tarafından yazılan bir mektupta, Balkan Savaşı'nda yaralanan Osmanlı askerlerinin tedavisi, çocukları ve eşlerinin ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla İstanbul'daki Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne 20 İngiliz sterlini değerinde bir çekin takdim edildiği ve bununla ilgili bir makbuzun verilmesinin talep edildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca mektupta, Osmanlı askerinin şanlı bir muzafferiyete nail olmasının arzulandığı ve İslâmiyet ile Müslümanların hak ve hukukunun korunmasının dilendiği belirtilmiştir.⁷⁴ Sind Müslümanları tarafından ise Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne verilmek üzere 3 Ocak 1912 tarihinde 500 İngiliz sterlini, 17 Ekim 1912 tarihinde 150 İngiliz sterlini ve 28 Kasım 1912 tarihinde 350 İngiliz sterlini Osmanlı Hükümeti'ne gönderilmiş, ayrıca doğrudan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Reisi'ne 1.000 İngiliz sterlini verilmiştir.⁷⁵ 1913 yılına ait bir belgede Bombay'dan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne yapılan yardım miktarları ile kişi isimlerinin listesi yer almaktadır. Bu belgede, Patna'dan Mirza Muhammed Hüseyin Bey'in 21 rupiye, Rangpur'dan Shabazullah'ın 231 rupiye bağış yaptıklarına dair kayıt bulunmaktadır.⁷⁶

Güney Asya Müslümanları sadece para yardımıyla yetinmeyip aynı zamanda sağlık hizmetleri konusunda da yardımda bulunmuşlardır. Bu

⁷⁰ BOA, *HR.TO.*, Dosya No: 547, Gömlek No: 7.

⁷¹ BOA, *HR.TO.*, Dosya No: 544, Gömlek No: 46.

⁷² BOA, *HR.TO.*, Dosya No: 545, Gömlek No: 6.

⁷³ BOA, *HR.TO.*, Dosya No: 544, Gömlek No: 54; Hindistan'da Osmanlı şehbenderliklerinin faaliyetleriyle ilgili daha geniş bilgi için bkz. Azmi Özcan, *a.g.e.*, s. 161-166.

⁷⁴ BOA, *HR.TO.*, Dosya No: 544, Gömlek No: 79.

⁷⁵ BOA, *HR.TO.*, Dosya No: 543, Gömlek No: 87.

⁷⁶ K. A., No. 98-89, 1913.

yardımlarda Hindistan'dan gönderilen Hilâl-i Ahmer heyetlerinin büyük hizmetleri görülmüştür. Savaşta yaralananların sağlık ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla Hilâl-i Ahmer heyetleri ile birlikte birçok doktor, hemşire ve hastabakıcı gelmiştir. Bunlar Balkan Savaşları'nda yaralanan askerlerin tedavilerinde önemli rol oynamışlardır.⁷⁷ Hindistan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti tarafından çeşitli zamanlarda gönderilen heyetler, savaşta yaralanan askerlere ve göçmen halka yardımcı olmuşlardır. Bu heyetler, bütün tehlikelere rağmen, daha faydalı olabilmek için (Mısırlılar gibi), genelde cephelere giderek seyyar hastanelerini oralarda kurmayı ve hizmet vermeyi tercih etmişlerdir.⁷⁸ 1 doktor ve 4 tıp öğrencisinden oluşan ilk yardım heyeti, Londra'da tıp eğitimi görüp kendi aralarında topladıkları paralarla İstanbul'a gelerek Haydarpaşa Askerî Hastanesi'nde tedavilere başlamıştır. İkinci sağlık heyeti, Bombay'daki İslâm Gençleri Cemiyeti ve Ziya-i İslâm Encümeni tarafından toplanan yardımlarla oluşturularak 17 Aralık 1912 tarihinde İstanbul'a ulaşmıştır. Heyet, İstanbul'da 100 yataklık bir hastane teşkil ederek bir müddet hizmet vermiştir. Burada 12 hastabakıcı ve hademe çalışmıştır. 10 Ocak 1913'te ise Çatalca'da 100 yataklık bir seyyar hastane kurarak burada 6 doktor, 1 eczacı, 13 hastabakıcı ile hizmet etmiştir. Bu hastanede Hindistan Müslümanlarından toplam 28 kişi hizmet vermiştir. Delhi'de oluşturulan Dr. Muhtar Ahmet Ensari'nin başkanlığındaki 5'i doktor olmak üzere 20'yi aşkın kadrosuyla üçüncü sağlık heyeti,⁷⁹ 9 Ocak 1913 tarihinde İstanbul'a ulaşmıştır. Heyetle birlikte 100 yataklık seyyar bir hastane ve hastabakıcıların yanı sıra gönderilen 10.000 İngiliz Lirası'nın da getirildiği görülmektedir.⁸⁰ Bu heyet daha sonra Çatalca'ya geçerek orada bir seyyar hastane tesis etmiştir. İkinci Balkan Savaşı'nın başlaması üzerine Dr. Muhtar Ahmet Ensârî'nin heyeti Gelibolu'ya nakledilmiştir. Bu heyette 7 doktor, 5 eczacı, 12 hastabakıcı ve 2 tercüman görev yapmıştır.⁸¹ Dr. Muhtar Ahmet Ensârî, 6 ay süreyle cephe ve cephe gerisinde yaralanan Türk askerlerinin tedavisi için büyük bir gayretle çalışmıştır. Ayrıca Anadolu'nun birçok yerini gezerek Türk vatanperverleriyle tanışmıştır.⁸²

⁷⁷ BOA, *MV.*, Dosya No: 234, Gömlek No: 170; BOA, *MV.*, Dosya No: 241, Gömlek No: 157; Özcan, *a.g.e.*, s. 218.

⁷⁸ "Balkan Harbi Esnâsında Türkiye'ye Gelen Ecnebi Hilâl-i ve Salîb-i Ahmer Heyetlerinin Esâmesi", *Osmanlı Hilâl-i Ahmer Mecmuası*, No: 2, 15 Ekim 1921, s. 38.

⁷⁹ Dr. Ensari'nin biyografisi için bkz. Abdur Raheem Kîdwai, "Ensârî, Muhtar Ahmed (1880-1936)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 11, İstanbul 1995, s. 253.

⁸⁰ *K. A.*, No. 18-92, 3. 12. 1912.

⁸¹ Türkmen, *a.g.m.*, s. 513-514.

⁸² Kîdwai, *a.g.m.*, s. 253.

Hindistan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Osmanlı topraklarına gelip burada faaliyette bulunması Hindistan Müslümanlarının Türklere yakınlıklarının bir göstergesidir. Cemiyetin oluşturduğu sağlık heyetleri Hindistan'a döndükten sonra gözlemlerini aktararak Türk sevgisini yaymışlardır.⁸³ Dr. Muhtar Ahmet Ensârî de gözlemlerini Hindistan gazetelerinde yayınlayarak kamuoyunu Türkiye hakkında aydınlatmıştır.⁸⁴

Yapılan yardımlar sonucunda karşılıklı ilişkiler gelişmiştir. Yardım heyetlerinin ardından Hindistan Müslümanlarıyla Osmanlı Türkleri, Balkan Savaşı mağdurları için ortak faaliyette de bulunmuşlardır.⁸⁵ Bunlardan biri, Hindistan Hilâli Ahmer Cemiyeti'nin Balkanlar'dan gelen göçmenleri uygun yerlere iskân etmek amacıyla "**Rumeli Muhacirlerine Yardım Cemiyeti**" adında bir cemiyet kurmasıdır. Osmanlı Hükümeti bu konuda her türlü yardım ve desteği sağlayacağını bildirerek cemiyetin tüzüğünü ilân etmiş ve çalışma alanlarını belirlemiştir.⁸⁶ I. Balkan Savaşı'nda alınan mağlubiyetler üzerine ordunun geri çekilmesiyle birlikte, Bulgar askerleri ve çetelerinin mezâlimine uğrayan Türkler, evlerini, topraklarını ve bütün eşyalarını terk ederek Türkiye'ye göçe başlamıştır. Bu da kalabalık göçmen topluluklarının Doğu Trakya ile Anadolu'da birikmesine sebep olmuştur. Savaşın ağır yükünü kaldıracak durumda olmayan Osmanlı Hükümeti, göçmenlerin ihtiyaçlarını karşılayamaz hâle gelmiştir. Bu durumda göçmenlere yardım etmek maksadıyla faaliyete geçen Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti⁸⁷ ile Hindistan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, birlikte hareket ederek mağdur göçmen halkın iskânı ve temel ihtiyaçlarının karşılanması için gayret sarf etmişlerdir. Hindistan Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin gayretleri sonucunda kurulan **Rumeli Muhacirlerine Yardım Cemiyeti**'nde aktif rol alan Dr. Ensari ve cemiyetin fikir babalarından Zafer Ali Han, göçmenleri iskân etmek için Anadolu'da birçok yeri dolaştıktan sonra Adana bölgesini seçmişlerdir. Rumeli Muhacirlerine Yardım Cemiyeti için Hindistan'da yardım kampanyaları ve propaganda faaliyetleri yapılarak cemiyetin ve projelerinin bütün masrafları Hindistan Müslümanları tarafından karşılanmıştır. Nitekim Hindistan'da, Türk göçmenleri için düzenlenen yardım kampanyalarına I. Dünya Savaşı ve Millî Mücadele süreçlerinde de devam edilmiştir.⁸⁸

⁸³ Öke, *a.g.e.*, s. 19.

⁸⁴ Kıdwai, *a.g.m.*, s. 253.

⁸⁵ Keskin, *a.g.e.*, s. 23.

⁸⁶ Özcan, *a.g.e.*, s. 222-223.

⁸⁷ Çapa, *a.g.e.*, s. 103-104.

⁸⁸ Özcan, *a.g.e.*, s. 223.

İLKER ALP

Hindistan Müslümanları, Türkiye'ye yaptıkları nakdî ve tıbbî yardım dışında Osmanlı Devleti'nde yaşayan dindaşlarının acılarını paylaşp, savaş sonunda imzalanacak olan barış antlaşmasının Osmanlı şan ve şerefini koruyacak şekilde olması için gerek basın yoluyla,⁸⁹ gerek düzenledikleri mitinglerle,⁹⁰ üst üste aldıkları mağlubiyetlerle sarsılan Osmanlılara siyasî ve manevî destek sağlamışlardır.

Osmanlı Devleti'nin I. Balkan Savaşı'ndaki mağlubiyeti sonucunda, Londra Antlaşması'yla Midye-Enez Hattı'nın batısında kalan Türk topraklarıyla Ege adalarının Balkan devletlerine terk edilmesi öngörülmüştür. Bu yüzden Hindistan Müslümanları, savaş sonucunda alınan kararın Türklerle bütün Müslümanların şeref ve haysiyetine zarar verecek nitelikte olduğunu telakki etmişlerdir. Bu sebeple yolladıkları mektuplarla, hem siyasî destek vermişlerdir, hem de Osmanlı Hükümeti'ni teslimiyetçi davranmaması için açıkça bir şekilde uyarılmışlardır. Örneğin Hindistan'ın Karaçi şehrindeki Hilâl-i Ahmer Cemiyeti kâtip ve veznedarı Hacı Abdullah Harun imzasıyla Hindistan Sind Müslümanları, 3 Ocak 1913 tarihinde Osmanlı Hükümeti'ne gönderdikleri bir mektupla, Balkan Savaşı'nın sonunda imzalanacak olan barış antlaşmasının, Osmanlı Türklerinin şan ve şerefini koruyacak şekilde hazırlanmasını arzu ettiklerini ifade etmişlerdir. Söz konusu mektupta, Osmanlı Devleti'nin ve Müslümanların namus, şeref ve haysiyetine zarar verecek herhangi bir barış antlaşmasının, Hint Müslümanlarının Osmanlı Devleti'ne olan sevgi, saygı ve hürmetini ebediyen yok etmesine yol açabileceği belirtilmiştir. Ayrıca savaşın neticesi ne olursa olsun düşmana karşı kararlılıkla mücadele edilmesinin gerektiği ifade edilmiştir.⁹¹ Sind Müslümanları ardından yine Hindistan Müslümanları adına 5 Ocak 1913 tarihinde, Delhi'de yayınlanan Kumrer Gazetesi'nin İdare Heyeti de Osmanlı Hükümeti'ne uyarıcı bir mektup yollamıştır. Kumrer İdare Heyeti, Osmanlı Hükümeti'ni, Osmanlı Devleti'nin şan ve şerefine zarar veren barış şartlarını kabul etmemesi yönünde uyararak, Müslüman Türklerin acilen bir zafere nail olmaları için duacı olduklarını ve gelişmeleri yakından takip ettiklerini bildirmiştir.⁹²

⁸⁹ BOA, *HR.TO.*, Dosya No: 543, Gömlek No: 59; Mim Kemal Öke, *a.g.e.*, s. 17.

⁹⁰ BOA, *HR.TO.*, Dosya No: 543, Gömlek No: 75.

⁹¹ BOA, *HR.TO.*, Dosya No: 543, Gömlek No: 87.

⁹² BOA, *HR.TO.*, Dosya No: 543, Gömlek No: 59.

c. Afrika Müslümanlarından Gelen Yardımlar

Güney Asya Müslümanlarıyla birlikte Afrika Müslümanları da Balkan Savaşı'nın başlangıcından itibaren Osmanlı Devleti'nin düştüğü durum için büyük bir teessüf ve üzüntü duymuşlardır. Onlar, Osmanlı Devleti ve dindaşları için duyarsız kalmayarak endişelenmişlerdir. Mısırlılar daha Trablusgarp Savaşı'ndan itibaren Türklere yardım etmişler, Türklerin haklı davalarını desteklemişler ve gönüllü askerî birlikler göndererek silâh ve cephane nakillerine de yardımcı olmuşlardır.⁹³ Balkan Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Mısır'dan gelen yardımların miktarında artış kaydedilmiştir. Kadınli erkekli hep birlikte topladıkları yardımlarla birçok hastane tesis etmişlerdir. Aynı zamanda tıbbî araçlarla ilaçlar da bağışlamışlardır.⁹⁴ Özellikle tıbbî yardımın yapılmasında Mısır Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin büyük bir katkısı olmuştur. Cemiyet, Balkan Savaşı'nın başlaması üzerine çok sayıda tıbbî malzeme ve doktor göndermiş ve birçok hastane kurmuştur. İlk gönderilen sağlık heyeti 1.700 lira sarf ederek Hadımköy'de 5 doktor, 1 idare memuru, bir kâtip ile hastabakıcıların görev yaptığı hastaneyi hizmete açmıştır. Mısır'dan gönderilen ikinci sağlık heyeti, 16 Aralık 1913 tarihinde Beylerbeyi'nde 14 koğuş ve 200 yataklı bir hastane yapmıştır. Bu hastanede 9 doktor, 1 eczacı, 1 kâtip ve 10 hastabakıcı ile 21 Mısırlı hademe görev üstlenmiştir. 23 Şubat 1913 tarihine kadar 338 kişi tedavi edilmiş ve bunlardan 135'i ameliyat edilmiştir. Mısır'dan gönderilen üçüncü yardım heyeti, Yeşilköy'de oluşturduğu hastanede 13 doktor, 1 eczacı, 14 hastabakıcı ve 3 hademenin katılımıyla hizmet vermiştir. Dördüncü yardım heyeti 13 doktor, 1 eczacı, 26 hastabakıcı ve hademe ile hizmet ettiği Maltepe Hastanesi'ni kurmuş ve bu hastanede 8 Mart 1913 tarihine kadar 589 hasta tedavi etmiştir.⁹⁵ Cemiyet, Yedikule'de 2 doktor, 2 eczacı ve 4 hastabakıcı ile 2 hademenin görev yaptığı 52 yataklı Muhacirin Hastanesi'ni tesis etmiştir.⁹⁶ Mısır Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Edirne'de de tam teşekküllü bir hastane kurmuştur.⁹⁷ Mısır Hilâl-i Ahmer heyeti tarafından kırk dört odalı Müşirlik binası⁹⁸ hastane hâline getirilip yaralı askerlerle diğer hastaların

⁹³ Hale Şıvgın, "Mustafa Kemal'in İlk Savaşı", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 4, Sayı 10, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988, s. 188.

⁹⁴ Tepekaya, Kaplan, *a.g.m.*, s. 158-160.

⁹⁵ Türkmen, *a.g.m.*, s. 512-513. Bazı kaynaklarda bu hastanelerin kuruluşu 1911 olarak gösterilmiştir. (Bkz. Tepekaya, Kaplan, *a.g.m.*, s. 170).

⁹⁶ Türkmen, *a.g.m.*, s. 513.

⁹⁷ *Şehbâl*, Adet (A): 85, 1 Kasım 1329 (1913), s. 253.

⁹⁸ Müşir Arif Paşa zamanında 1897-1898 yılında yapımına başlanan Müşirlik binası, 1899-1900 yılında faaliyete geçmiştir. Sonradan Tümen ve Tugay Komutanlığı binası olarak kullanılmıştır.

tedavileri ve gerektiğinde ameliyatları ücret alınmadan karşılıksız olarak yapılmıştır.⁹⁹

1921 yılında Osmanlı Hilâl-i Ahmer Mecmuası'nda yayınlanan bir listede, Balkan Harbi esnasında Türkiye'de Mısır Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin kurduğu ve faaliyette bulunduğu hastanelerin arasında; Hadım Köy, Beylerbeyi, Ayastefanos, Maltepe, Muhâcirîn (Yedikule) ve Bahr-i Ahmer hastanelerinin olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Mısır Hilâl-i Ahmer heyetlerinin genelde cephelere giderek seyyar hastanelerini orada kurmayı ve hizmet vermeyi tercih ettikleri de açıklanmıştır.¹⁰⁰

Balkan Savaşları'nın sürdüğü yıllarda Mısır Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, yerinden yurdundan ayrılmak zorunda kalan göçmenlere de yardım elini uzatmıştır. Mısır Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Türklerin bu felâketli günlerinde henüz kapanmayan yaralarına derman olmak için, İstanbul'a sığınan muhtaç göçmenlere erzak dağıtmıştır.¹⁰¹ Açlık çeken Edirne halkına da erzak yardımında bulunmuştur.¹⁰² Yapılan yardımlar **Osmanlı Hilâl-i Ahmer Mecmuası**'nda şöyle özetlenmiştir: “*Hind ve Mısır Hilâl-i Ahmerlerinin, muhâcirlere muâvenet etmek maksadıyla teşkil ettikleri hususi komisyonların kıymetli faaliyetleri dahi şâyân-ı takdir ve teşekkürdür.*”¹⁰³

Balkanlar'da baskı ve zulme dayanamayarak dalgalar hâlinde göçe yönelen Türkler, kara yollarının dışında deniz ulaşımından da faydalanabilmek amacıyla Kavala, Selânik, Varna, Dedeğaç, Burgaz gibi sahil şehirlerine gitmişlerdir. Ancak Osmanlı Devleti'nin elindeki sınırlı sayıda olan gemiler, kalabalık kitleler hâlindeki göçmenleri Anadolu'ya taşımaya yetmemiştir. Bu yüzden göçmenleri nakletme konusunda da Mısır'dan büyük yardım gelmiştir. Bulgar mezâliminden kurtulmak ve Anadolu'ya gitmek için Kavala şehrine gelen binlerce Türkün burada açlıkla karşı karşıya kalması ve bu haberin Mısır'a ulaşması üzerine Mısır Hıdivi'nin özel vapuru el-Mahruse imdada yetişmiştir. Bu vapur Kavala'dan 2.500 göçmeni İstanbul'a götürmüştür. Aynı vapur diğer göçmenleri de nakletmek üzere tekrar Kavala'ya hareket etmiştir. Savaş sırasında Yunan ve Bulgar ordularından kaçan halk da Selânik limanına birikmiştir. Selânik'teki göçmenlerin naklinde Mısır Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne ait Bahr-i Ahmer ve

⁹⁹ *Şehbâl*, A: 83, 1 Ekim 1329 (1913), s. 230; *Şehbâl*, A: 85, 1 Kasım 1329 (1913), s. 253.

¹⁰⁰ “Balkan Harbi Esnâsında Türkiye'ye Gelen...”, s. 38.

¹⁰¹ *Şehbâl*, A: 83, 1 Ekim 1329 (1913), s. 230.

¹⁰² *Şehbâl*, A: 85, 1 Kasım 1329 (1913), s. 250-253.

¹⁰³ “Balkan Harbi Esnâsında Türkiye'ye Gelen...”, s. 41.

BALKAN SAVAŞLARI'NDA TÜRK VE İSLÂM DÜNYASINDAN GELEN YARDIMLAR

Bahr-i Amal vapurları yardımında bulunmuşlardır. Bunlardan Bahr-i Ahmer vapuru 2.000, Bahr-i Amal vapuru da 1.500-1.600 civarında göçmeni İzmir'e taşımıştır.¹⁰⁴ Özellikle Bahr-i Ahmer vapuru 100 yataklı olarak 5 doktor, 1 eczacı, 24 hastabakıcı, 2 hademe ile hastalara hizmet etmiştir ve birçok defa Selânik ile İzmir arasında göçmen taşımıştır.¹⁰⁵

Selânik Valisi Mehmet Nâzım tarafından 9 Mayıs 1329 tarihinde ve Selânik Müftüsü Ahmet Bin Ali'nin 10 Mayıs 1329'da Dâhiliye Nezareti'ne gönderdikleri yazılara göre, Sırbistan'ın serbest bırakıp Selânik'e yolladığı esir Osmanlı askerleri de sefil ve perişân bir hâlde sokaklarda kalmışlardır. Bunlardan Anadolulu olanlar Mısır Hilâl-i Ahmer vapuruyla İzmir'e nakledilmişlerdir. Rumelili olanların ihtiyaçlarını ise bölgenin Türkleri karşılamaya çalışmıştır. Bunların dışında esir askerlerden önce 150, daha sonra 500 kişi Gümülcine İstasyonu'na gelmiştir. Esaretten kurtulmuş olan bu askerler, cami avlusuna alınmış ve bunların temel ihtiyaçlarının giderilmesine çalışılmıştır. Örneğin Gümülcine'de bulunanlara bölgedeki Türkler tarafından 1.300 kıyye¹⁰⁶ eklemek gönderilmiştir.¹⁰⁷

Mısır Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, göçmenlerin Anadolu'ya nakledilmelerinden başka, muhtaç olanlara da çeşitli yardımlarda bulunmuştur. Cemiyet, Mısır'dan daha çok tıbbî yardım getirmiştir. Bununla birlikte, savaşan askerlere,¹⁰⁸ savaş mağdurlarına ve muhtaçlara erzak yardımı da yapmıştır.¹⁰⁹ Aynı zamanda Mısır Hilâl-i Ahmer Cemiyeti göçmenler için 2.000 battaniye ve herhangi bir yere iskân edilemeyip arabada kalan göçmenlerin arabalarını yağmurdan korumaları için muşambalar vermiştir. Bunun yanında İstanbul'da yardıma muhtaç göçmenlerden 22 mahallede toplam 1.285 kişiye elbise dağıtmıştır. Ancak yardım sırasında herhangi bir haksızlığa yol açmamak için göçmenlerin mahalle imamı ve muhtarları tarafından alacakları vesikayı, muhacirin komisyonu veya Osmanlı Hilâl-i Ahmer Dairesi'ne tasdik ettirmeleri istenmiştir.¹¹⁰

¹⁰⁴ Halaçoğlu, *a.g.e.*, s. 53-56.

¹⁰⁵ Türkmen, *a.g.m.*, s. 513.

¹⁰⁶ Kıyye, *okka* gibi yaklaşık 1.300 kg'lık ağırlık birimidir.

¹⁰⁷ T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri..., *Osmanlı Belgelerinde...*, s. 613-615.

¹⁰⁸ *Balkan Harbinde 87. Alay Trabzon Gönüllüleri*, Neşreden: Meşveretçi Naci, Yayına Hazırlayan: Veysel Usta, Serander Yayıncılık, Trabzon 2009, s. 123.

¹⁰⁹ Alp, *a.g.e.*, s. 168-170.

¹¹⁰ Halaçoğlu, *a.g.e.*, s. 85-86.

İLKER ALP

Mısır'daki önemli şahsiyetler de para yardımlarında bulunmuşlardır. 1912 yılına ait yardım listesinde yüz lira ve daha fazla yardım yapanlar şunlardır: Prens Said Hilmi Paşa'nın kızı Emine Hanım 1.100 lira, Eski Hidiv İsmail Paşa'nın kızı Emine 200 lira, Başkadınefendi 100 lira, Aziz İzzet Paşa'nın eşi 110 lira, Mısır Hidivi'nin annesi 110 lira, Prenses Nimet Muhtar 110 lira, eski Hidiv İsmail Paşa'nın eşi Neşedil 100 lira ve Prenses Kadriye Hüseyin 100 lira vermişlerdir. Bunların dışında daha az miktarda para yardımında bulunanların da ayrı isim listeleri bulunmaktadır.¹¹¹ 1912 yılında Mısır Hidivi'nin annesi (Ömer Paşa vasıtasıyla) birincisinde 100.000 kuruş ve ikinci bağışında 109.250 kuruş yardım etmiştir.¹¹² Yine Mısır Hidivi'nin annesi Yenibahçe ve Topkapı civarındaki göçmenler için 300 İngiliz sterlini, Prens Hilmi Kamil Paşa'nın eşi Prenses Melek Hanım ise 5 büyük sandık içinde 700 takım eşya ve Hüseyin Bey isimli şahıs da 100 Mısır lirasını göçmenlere yardım olarak bağışlamışlardır.¹¹³

Mısır'dan başka Güney Afrika Müslümanları da, İngiltere'nin sömürgesi durumunda olmalarına rağmen, ellerinden geldiğince gayret sarf ederek Balkan Savaşları mağdurları için Osmanlı Devleti'ne yardım etmişlerdir. 1913 yılında Güney Afrika'da Transvaal Eyaleti dâhilinde bulunan Belomofontin şehri Müslümanları tarafından 150 İngiliz sterlini, 5 şilin, 6 pens toplanmıştır.¹¹⁴ Toplanan meblâğın ise Osmanlı Hükümeti'ne teslim edilerek Balkan Savaşı mağdurlarına harcanmak üzere Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne bağışlanması istenmiştir.¹¹⁵

1912 yılında Osmanlı ülkesi dâhilinden Kızılay'a yapılan bağışlar önemli bir tutarı oluşturmuştur. Örneğin: Konya: 5.123, Trabzon: 3.894; İzmir: 3.579, Sivas: 3.556, Mamuretülaziz: 3.310, Halep: 2.570, Musul: 1.949, Adana: 1.871, Kudüs: 1.638, Beyrut: 1.723, Hüdavendigâr: 1.706, Erzurum: 1.241, Ankara: 964, Kastamonu: 925, Edirne: 598, Bitlis: 512, İzmir: 511, Şam: 50, Diyarbekir: 488, Basra: 382, Bağdad: 367, Hicaz: 294, Biga: 140, Cezayir Bahri Sefid: 123, Van: 113, Manastır: 11, Selânik: 97, Karesi: 87, Yanya: 68, Yemen: 34, Çatalca: 7, Kosova: 1 Osmanlı lirası bağışta bulunmuşlardır.

¹¹¹ Tepekaya, Kaplan, *a.g.m.*, s. 155-158.

¹¹² Tepekaya, Kaplan, *a.g.m.*, s. 158.

¹¹³ Halaçoğlu, *a.g.e.*, s. 85-86.

¹¹⁴ BOA, *HR.TO.*, Dosya No: 545, Gömlek No: 58.

¹¹⁵ BOA, *HR.TO.*, Dosya No: 545, Gömlek No: 73.

BALKAN SAVAŞLARI'NDA TÜRK VE İSLÂM DÜNYASINDAN GELEN YARDIMLAR

Bunların dışında 1913 yılında da Hicaz Vilâyeti'nden 10.000 liraya yakın bir meblağ gelmiştir. Ancak bu yardımların bir kısmının Edirne, Manastır, Selânik, Yanya, Çatalca, Kosova gibi işgal edilen veya savaş alanı dâhilinde bulunan yerlerden gelmiş olması dikkat çeken bir özelliği teşkil etmiştir.

1913 yılında da dış yardımların gönderilmesine devam edilmiştir. Hindistan, Rusya, Bosna-Hersek, Güney Afrika, Afganistan, Belucistan, İran ve diğer ülkelerdeki Türklerle Müslümanlar yardımlarını esirgememişlerdir. Mevcut olan sınırlı kayıtlara göre yardım gönderen ülkelerin isimleri ile gelen para miktarları şöyledir: Hindistan: 157.044, Rusya: 19.464, Cezayir: 13.804, Güney Afrika: 13.211, Mısır: 9.857, Bosna ve Hersek: 6.210, Romanya: 3.255, İran: 2.597, Batavya: 1.599, Bulgaristan: 986, Kıbrıs: 963, Tunus: 612, Çin: 372, Garbi Avustralya: 294, Girid: 75, Bingazi: 7 Osmanlı lirası bağışta bulunmuşlardır.

Hristiyan ülkelerin bünyesinde yaşayan Müslümanlar da yardım kampanyalarına katılmışlardır. Nitekim yabancı ülkelerden gelen 15.000 Osmanlı lirasının büyük bir kısmını Türklerle Müslümanlar göndermişlerdir. Hristiyan ülkelerden gelen para miktarları şöyledir: Almanya: 4.676, Avusturya ve Macaristan: 3.866, İngiltere: 2.038, Amerika: 1.813, Fransa: 1.192, Flemenk: 251, İspanya: 184, Belçika: 127, İsveç: 48, Japonya: 43, Danimarka: 43, İsviçre: 23, İtalya: 4 Osmanlı lirası.¹¹⁶

Resmî kayıtlardan tespit edilebildiği kadarıyla, Balkan Savaşları boyunca her türlü desteği esirgemeyen bütün İslâm Dünyası'ndan, gelen yardımların arasında sadece nakdî yardımların toplamı 263.000 liraya ulaşmıştır. Bu yardımların 157.044 (İngiliz bankaları aracılığıyla gönderilen 28.000 liralık tutarın da dâhil edilmesiyle 185.000) lirası Hindistan Müslümanlarından gelmiştir. Bu da toplam yardımın neredeyse yarısıdır.¹¹⁷ Güney Afrika, Mısır, Cezayir ve Bingazi olmak üzere Afrika İslâm ülkeleri 35.879 lira ve Rusya Türkleri 19.464 lira Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne bağışlamıştır. Bosna Hersek, Romanya, İran, Batavya, Bulgaristan, Kıbrıs, Tunus, Çin, Batı Avustralya ve Girit'te yaşayan Türklerle diğer Müslümanlar tarafından toplam 16.963 lira yardım yapılmıştır.¹¹⁸

¹¹⁶ Tepekaya, Kaplan, *a.g.m.*, s. 158-160.

¹¹⁷ Eren, *a.g.m.*, s. 235; Tepekaya, Kaplan, *a.g.m.*, s. 159-160.

¹¹⁸ Tepekaya, Kaplan, *a.g.m.*, s. 159-160.

Sonuç

Osmanlı Devleti, 1911-1912 yıllarında cereyan eden Trablusgarp Savaşı'nın açtığı yaraları sarmaya fırsat bulamadan, emperyalist devletlerin teşvikiyle 8 Ekim 1912'de Karadağ'ın saldırmasıyla I. Balkan Savaşı patlak vermiştir. Osmanlı Devleti bu savaşa, askerî açıdan olduğu gibi, teknolojik, lojistik ve sıhhi teşkilatlanma ile hizmet verme bakımından da yetersiz bir hâlde ve hazırlıksız yakalanmıştır. Devletin malî ve iktisadî durumu ise savaşı sürdürmeye, hatta ülkenin müdafaası için icap eden zorunlu ihtiyaçları karşılamaya elverişli değildir. Osmanlı Devleti'ndeki bu olumsuzlukları giderebilmek için dünyanın dört bir yanından Türkler ve diğer Müslümanlar askerî, tıbbî, nakdî yardımlarda bulunmuşlar, cephe ve şehirlerde çok sayıda hastane kurmuşlar, savaşta yaralanan askerlere sağlık hizmeti vermişler, mültecilerin temel ihtiyaçlarını gidermeye çalışmışlar, Rumeli göçmenlerini gemilerle İstanbul'a ve Anadolu'nun çeşitli yerlerine nakletmişler, Balkan devletlerine karşı Osmanlı ülkesini müdafaa edebilmek için Türk Ordusu'nun saflarında gönüllü olarak savaşa katılmışlardır.

XIX. yüzyılın sonları ve XX. yüzyılın başlarında yaygınlık kazanan Türkçülük ve İslâmcılık gibi fikir akımlarının tesiriyle, bütün Türk ve İslâm Dünyası arasında, büyük ölçüde birlik, beraberlik ve kültürel bağ sağlanmıştır. Elbette bunda İttihad ve Terakki'nin sistemli çalışmalarının faydası görülmüştür. Bunun yanı sıra Osmanlı Devleti'nin, hem İslâm ülkeleri arasında, hem de Türk Dünyası'nda tek bağımsız devlet olması, ayrıca Halifelik kurumunun merkezi bulunması gibi hususlar yakınlaşmada büyük ölçüde etkili olmuştur. Mevcut durumuyla Osmanlı Devleti ile Halife olan Türk Sultanı, İslâm ve Türk Dünyası'nın hem manevî rehberiydi, hem de Hristiyan emperyalistlerin saldırılarına karşı gelebilecek tek ümit kaynağı durumundaydı. Bu nedenle Türklerle diğer Müslüman milletler, Osmanlı Devleti'nin, Balkan Savaşları sırasında uğradığı felâketlere duyarsız kalmamışlar ve her türlü desteği sağlamaya çalışmışlardır. İslâm ve Türk Dünyası'ndan gelen yardımlar sadece Trablusgarp veya Balkan Savaşları ile sınırlı kalmamıştır. Daha sonraki dönemlerde, I. Dünya Savaşı'nda ve özellikle Millî Mücadele yıllarında da devam etmiştir. Özellikle Pakistan, Afganistan, Bangladeş, Rusya, Kırım, Kuzey Afrika, Uzak Doğu, Balkanlar, Doğu Avrupa vd. ülke ile coğrafi bölgelerde yaşayan Türklerle Müslümanlar, emperyalist devletlere karşı mücadele ettiklerinden dolayı Osmanlı Devleti ve sonradan da Türkiye Cumhuriyeti'ne güçlü duygusal bağlarla da bağlanmış ve derin hayranlık hissetmişlerdir. Bu sebeple Türkiye Türkleri ile birlikte üzülmüş veya sevinmişlerdir. Osmanlı Devleti ile yerine kurulan

BALKAN SAVAŞLARI'NDA TÜRK VE İSLÂM DÜNYASINDAN GELEN YARDIMLAR

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin mevcudiyetleri ve elde ettikleri başarıları onların millî ve dinî gururlarıyla onurlarının güçlenmesine yol açmıştır. Bu hususlar ise, Batılıların bütün olumsuz algı operasyonları ve propagandalarına rağmen, Türkiye ile diğer ülkelerdeki Türklerle Müslüman milletlerin arasındaki birlik-beraberlik düşüncesinin ve manevî bağların ne denli yüksek bir seviyede bulunduğu önemli bir göstergesidir.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Vesikaları

a.) Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

HR.SYS., Dosya No: 2434, Gömlek No: 69.
HR.TO., Dosya No: 543, Gömlek No: 59.
HR.TO., Dosya No: 543, Gömlek No: 66.
HR.TO., Dosya No: 543, Gömlek No: 75.
HR.TO., Dosya No: 543, Gömlek No: 87.
HR.TO., Dosya No: 544, Gömlek No: 46.
HR.TO., Dosya No: 544, Gömlek No: 54.
HR.TO., Dosya No: 544, Gömlek No: 79.
HR.TO., Dosya No: 545, Gömlek No: 58.
HR.TO., Dosya No: 545, Gömlek No: 6.
HR.TO., Dosya No: 545, Gömlek No: 73.
HR.TO., Dosya No: 547, Gömlek No: 7.
MV., Dosya No: 234, Gömlek No: 170.
MV., Dosya No: 238, Gömlek No: 10.
MV., Dosya No: 241, Gömlek No: 157.

b) Kızılay Arşivi

K. A., No. 18-92, 3. 12. 1912.
K. A., No. 101-18, 06. 01. 1912.
K. A., No. 98-89, 1913.

2. Araştırma Eserler ve Makaleler

ALP, İlker, *Belge ve Fotoğraflarla Bulgar Mezâlimi (1878-1989)*, Trakya Üniversitesi Yayınları, Ankara 1990.

İLKER ALP

ARMAOĞLU, Fahir, *Siyasi Tarih 1789-1960*, Ankara 1975.

ASLAN, Betül, *I. Dünya Savaşı Esnasında Azerbaycan Türkleri'nin Anadolu Türklerine Kardeş Kömeği (Yardımlı) ve Bakü Müslüman Cemiyet-i Hayriyesi*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2000.

“Balkan Harbi Esnasında Türkiye'ye Gelen Ecnebi Hilâl-i ve Salib-i Ahmer Hey'etlerinin Esâmisi”, *Osmanlı Hilâl-i Ahmer Mecmuası*, No: 2, 15 Ekim 1921.

Balkan Harbinde 87. Alay Trabzon Gönüllüleri, Neşreden: Meşveretçi Naci, Yayına Hazırlayan: Veysel Usta, Serander Yayıncılık, Trabzon 2009.

BAYUR, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılabı Tarihi*, C. 2, K. 2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991.

BIYIKLIOĞLU, Tefvik, *Trakya'da Millî Mücadele*, C. I, Ankara 1955.

BİLSEL, Cemil, *Devletler Hukuku*, 2. Basım, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No: 137, İstanbul 1940.

CÖHÇE, Salim, “Türk İstiklâl Savaşı ve Hindistan Müslümanları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 13, Sayı 37, Mart 1997.

ÇAPA, Mesut, “Balkan Savaşı'nda Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti”, *OTAM (Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, S. 1, Ankara 1990, ss. 89-115.

ÇELEN, Kuter, *Balkanlar'da Osmanlı'nın Acı Yılları*, Kastaş Yayınevi, İstanbul 2014.

ÇETİN, Nurten, “Balkan Savaşları'nda İzmit'te Seferberlik Uygulamaları”, *Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu - II*, Kocaeli 2016, ss. 977-987.

_____, “Balkan Savaşları'nın Karadeniz Bölgesi'ndeki Toplumsal Yansımaları ve Bölgeden Orduya Yapılan Yardımlar (1912-1913)”, *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, XV/30, 2015, ss. 79-98.

BALKAN SAVAŞLARI'NDA TÜRK VE İSLÂM DÜNYASINDAN GELEN YARDIMLAR

_____, “Balkan Savaşları'nın Orta Anadolu Vilayetlerine Etkisi”, *Uluslararası Balkan Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*, 6/8 Ekim 2016, Çanakkale, 2017, ss. 199-211.

DAYI, Derinsu, S. Esin, “Türk Yurdu'nda Balkanlar ve Balkan Savaşları ile İlgili Haberler”, *Atatürk Dergisi*, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Atatürk Üniversitesi, Cilt 1, Sayı 1, 2012, ss. 21-47.

DEVLET, Nadir, *Rusya Türklerinin Milli Mücadele Tarihi (1905-1917)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

ERASLAN, Cezmi, “II. Abdülhamit'in Hilafet Anlayışı”, *Sultan II. Abdülhamid ve Devri Semineri (27-29 Mayıs 1992): Bildiriler*, Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1994, ss. 93-106.

EREN, Cüneyt, Yılmaz, Nurullah, “Hindistan Bhopal Emiri ve Müfessir Sıddık Hasan Han'ın Osmanlı Devleti İle İlişkisi”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 19, Erzurum 2002, ss. 233-238.

ERİM, Nihat, *Devletlerarası Hukuk ve Siyasi Tarih Metinleri (Osmanlı İmparatorluğu'nun Anlaşmaları)*, C. I, Ankara 1953.

Gnkur. Bşk.lığı ATASE Bşk.lığı, *Balkan Harbi, Birinci Çatalca Muharebesi*, C. II, K. I, Ankara 1983.

GÖZÜBÜYÜK, Abdurrahman Şeref, Kili, Suna, *Türk Anayasa Metinleri (1839-1980)*, 2. Baskı, Ankara 1982.

HALAÇOĞLU, Ahmet, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1994.

HALL, Richard C., *Balkan Savaşları 1912-1913, I. Dünya Savaşı'nın Provası*, Çeviren: M. Tanju Akad, Homer Kitabevi, İstanbul 2003.

HAYTA, Necdet, *1911'den Günümüze Ege Adaları Sorunu*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2015.

HOTİNLİ, Rauf Ahmet, “Bulgaristan”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. 2, MEB, İstanbul 1979, ss. 801-803.

İLKER ALP

“İmparatorluk Haricindeki Türklerin Osmanlılara Yardımları”, *Türk Yurdu*, C. 2, Tutibay Yayınları, Ankara 1999.

KAMİL, İbrahim, “Enver Paşa’nın Birinci Dünya Savaşı Sırasında Balkanları Teftişi İle İlgili Bilinmeyen İki Belge”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 18, Sayı 2, Aralık 2016, ss. 83-107.

_____, “I. Balkan Savaşı ve Bulgar Ordusunda Ermeni Bölüğü”, *Karadeniz Araştırmaları Balkan, Kafkas, Doğu Avrupa ve Anadolu İncelemeleri Dergisi*, Güz 2016, Sayı 51, ss. 1-18.

_____, *İkili ve Çok Taraflı Siyasi Antlaşmalar, İnsan Haklarına İlişkin Belgeler ve Bulgar Anayasasına Göre Bulgaristan’daki Türklerin Hakları*, Yükseköğretim Kurulu Matbaası, Ankara 1989.

_____, *Türk Kurtuluş Savaşı ile İlgili Bulgaristan Diplomatik Belgeleri (1919-1922) Cilt 1 (1919-1920)*, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken 2017.

KELAĞA AHMET, İbrahim, “Yunanistan’da Tarih Okul Kitaplarında Balkan Savaşları”, *100. Yılında Balkan Savaşları (1912-1913): İhtilafli Durumlar*, C. 2, Editör: Mustafa Türkeş, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, ss. 1159-1184.

KESKİN, Mustafa, *Hindistan Müslümanları’nın Millî Mücadele’de Türkiye’ye Yardımları (1919-1923)*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 1991.

KIDWAI, Abdur Raheem, “Ensârî, Muhtar Ahmed (1880-1936)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 11, İstanbul 1995, s. 253.

KOÇAR, Çağatay, “Çukurova’nın Kurtuluşuna İştirak Eden Türkistanlılar”, *XI. Türk Tarih Kongresi (5-9 Eylül 1990), Kongreye Sunulan Bildiriler*, Cilt 6, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1994, ss. 2377-2387.

KURAT, Akdes Nimet, *Türkiye ve Rusya, XVIII. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk-Rus İlişkileri (1798-1919)*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1970.

BALKAN SAVAŞLARI'NDA TÜRK VE İSLÂM DÜNYASINDAN GELEN YARDIMLAR

ÖKE, Mim Kemal, *Hilafet Hareketleri, Güney Asya Müslümanlarının İstiklâl Davası ve Türk Millî Mücadelesi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1991.

ÖZCAN, Azmi, “İkbal’in Torunları Yardım Bekliyor”, *Millî Gazete*, 12 Ekim 2005, <http://www.risale-inur.org/haber/index.php>, (Erişim: 24.03.2018).

_____, *Pan-İslamizm: Osmanlı Devleti, Hindistan Müslümanları ve İngiltere (1877-1914)*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul 1992.

ÖZLEM, Kader, “19. Yüzyılda Balkanlar’da Yaşanan Bazı Önemli Olayların Diplomasinin Gelişmesine Etkileri”, *Diplomasi Tarihi I*, Editörler: Barış Özdal, R. Kutay Karaca, Dora Yayını, Bursa 2015, ss. 449-476.

_____, “Balkan Savaşları (1912-1913)”, *Diplomasi Tarihi I*, Editörler: Barış Özdal, R. Kutay Karaca, Dora Yayını, Bursa 2015, ss. 492-507.

_____, “Bulgaristan’ın Türk Azınlık Politikası (1912-1923)”, *VIII. Uluslararası Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongresi*, “Küresel ve Bölgesel Sistemde Devlet ve Devlet Dışı Aktörler”, 28-29 Kasım 2016, Uludağ Üniversitesi Yayını, Bursa 2016, ss. 277-293.

_____, “Asimilasyon, Göç ve Demokratik Dönem Azınlık Sorunları Bağlamında Bulgaristan Türkleri”, *Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı, Yeni Türkiye IV*, Sayı 69, Mart-Haziran 2015, ss. 4423-4430.

_____, “Bulgaristan Türklerinin Tarihsel Süreç İçerisinde Dönüşümü, AB Üyelik Süreci ve Türk Azınlığa Etkileri”, *Türk-Bulgar İlişkileri Üzerine Makaleler*, Editör: Yeliz Okay, Doğu Kitabevi, İstanbul 2013, ss. 173-202.

_____, “1925 Türkiye-Bulgaristan Dostluk Antlaşması’nın Bulgaristan Türklerinin Azınlık Hakları Bağlamında Analizi”, *Prof. Dr. Mehmed Genç’e Armağan*, Editörler: Kâmuran Rençber, Barış Özdal, Zeynep Özgenç, Dora Yayını, Bursa 2016, ss. 535-549.

PALMER, Alan, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi*, Çeviren: Belkis Çorakçı Dişbudak, Alfa Yayınları, İstanbul 2014.

İLKER ALP

QURESHİ, M. Naeem, “Hindistan Hilafet Hareketi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 18, İstanbul 1998, ss. 109-111.

REED, John, *Balkanlarda Savaş*, Çeviren: F. Burak Aydar, Sevgi Tamgüç, Pencere Yayınları, İstanbul 2006.

SADIQ, Muhammed, “Türk Devrimi ve Hint Özgürlük Hareketi”, *Atatürk’ün Düşünce ve Uygulamalarının Evrensel Boyutları Uluslararası Sempozyumu (Ankara 2-6 Kasım 1981)*, Ankara 1981, ss. 216-226.

SANNAV, Sabri Can, “Balkan Harbi’nde Limni Adası’nın Yunanistan Tarafından İşgali ve Adadan Çekilen İşgal Telgrafları”, *Türk Yurdu*, Ankara Kasım 2012, Cilt 32, Sayı 303, ss. 123-128.

Sultan Abdülhamid, *Siyasi Hatıratım*, Hazırlayan: S. Can, Dergâh Yayınları, 4. Baskı, İstanbul 1984.

ŞIVGIN, Hale, “Mustafa Kemal’in İlk Savaşı”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 4, Sayı 10, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988, ss. 187-196.

ŞİMŞİR, Bilâl N., *Atatürk ile Yazışmalar: (1920-1923)*, Kültür Bakanlığı, Ankara 1981.

_____, *Bulgaristan Türkleri*, 3. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara 2012.

_____, “Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunu”, *Bulgaristan’da Türk Varlığı I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987, ss. 47-66.

T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, *Osmanlı Belgelerinde Balkan Savaşları*, İstanbul 2013.

TEPEKAYA, Muzaffer - Kaplan, Leyla, “Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi’nin Kuruluşu ve Faaliyetleri (1877-1923)”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 10, 2003, ss. 147-202.

TÜRKGELDİ, Ali Fuad, *Görüp İştittiklerim*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1984.

“Türklük Şuûru-Hilâl-i Ahmer İânesi”, *Türk Yurdu*, S. 31, 23 Ocak 1913.

BALKAN SAVAŞLARI'NDA TÜRK VE İSLÂM DÜNYASINDAN GELEN YARDIMLAR

“Türklük Şuûru - Şimalli Hemşerilerimiz”, *Türk Yurdu*, S. 38, 1 Mayıs 1913.

TÜRKMEN, Zekeriya, “Balkan Savaşı Sırasında Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Osmanlı Ordusuna Yönelik Sağlık Hizmetleri”, *Belleten*, C. LXVIII, S. 252, Ağustos 2004, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2005, ss. 483-518.

URHAN, Vahit Cemil, “Girit'te 1910 Yılında Yapılan Seçimler ve Müslüman Üyelerin Girit Millî Meclisinde Yaşadıkları Yemin Sorunu”, *Geçmişten Günümüze Girit Tarih, Toplum, Kültür Uluslararası Sempozyumu, 16/17/18 Ekim 2015*, Kuşadası, 2017, ss. 89-100.

ÜLMAN, A. Halûk, *Birinci Dünya Savaşı'na Giden Yol ve Savaş*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No: 355, Ankara 1973.

ÜNAL, Tahsin, *Türk Siyasi Tarihi 1700-1958*, Dördüncü Baskı, Emel Yayınları, Ankara 1977.

YILMAZ, Vahdet Keleş, *Teşkilât-ı Mahsusa'nın Hindistan Misyonu (1914-1918)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1999.

Şehbâl, A: 83, 1 Ekim 1329 (1913).

Şehbâl, A: 85, 1 Kasım 1329 (1913).